

89/2Рсс
Кср/
М-89

И. Мызгаев

Вайнахах Дийцар

24/2 Рос
гел
M-90

Н Музаев

Вайнахах Дийцар

ПОЭМА

с. Ведено
Центральная районная
библиотека 2263

Нохч-Галггайн-книжнн издательство

Веденский район
1938
Центральная районная
БИБЛИОТЕКА

Нурдин Джамалдинович Музаев
Сказание о Чечено-Ингушетии
(на чеченском языке)

Редактор *Мамакаев М.*
Худож. редактор *Евменов А. И.*
Техред. *Петрович Н. И.*
Корректор *Толгаев Я. М.*

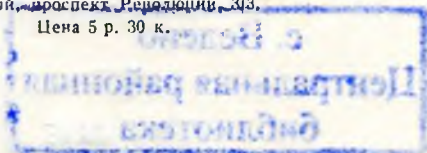
✱

Слано в набор 17.VI. 1959 г.
Подписано к печати 16.IX. 1958 г.
Формат 6х9^{2/3} Объем 7,5 п. л.
Уч.-изд. л. 9,98
Тираж 5000.

Чечено-Ингушское книжное издательство,
Грозный, 21, улица Ленина, 14.

✱

Заказ № 3477.
Типография имени 11 августа 1918 года,
Грозный, проспект Революции, 343.
Цена 5 р. 30 к.

НОХЧИЙН ЧОБНАХ ДИЙЦАР

Шекъанца язданц
Хіара могоіанап,
Даьсса кегіат дац
Іуьллуш дерг хьалхахь,
Ма дарра гайта
Бешершкахь хилларш
Машарехь,
Я тіамехь
Лелхарехь молха.

Дог дац-кха Іалуш
Дист а ца хуьлуш.
Гуш ю турпалийн
Сов сирла яххьаш.
Дага ьхурш хехкало
Пацкъара дуьйлуш,
Цхьадерш ду дицлуш —
Генара кьаххьаш.

Дицдала тарло
Илlexь ца декарг.

Гечдийр дац вайна
Уьш диц вай дарна.
МогІанаш ду я дац —
Дагахь лар ю йинарг,
Хийла ций Іенорна,
Малхо дохдарна.

ХІара могІанаш
Пондарца ца лекхна,
Харц хастам бац хІорш
ЧагІаро тхьуз вина.
ХІара могІанаш
Деган лазмо хьехна.
ГІайгІа дІаеддачохь
Малхо дендина.

КегІат тІе ца язди
ХІара могІанаш,
ГІамаршлахь ватталуш
Хийла идийна.
Буьрсачу тІамехь
Аьчган дарц детташ,
Генарчу тулгІиша
ХІораш лестийна.

ХІорш синкьерамна
Меттах ма хьедолда,
Товш болчу бІаьргашна
Хьалхахь качвала!
ХІорш кхобллина

Диканна гю дан,
Хюрш вай кечдина
Гютораш хила!

Ма леха кхузахь
Зезагийн лепар,
Хьестац кач а луш,
Месаш а шаръеш.
Некъийн йохалла ю
Серлоне йорзуш,
Харц лелур воцуш
Шеха къамел деш.

Хяра моґанаш
Лепар кӀез-мезиг,
Амма хюрш буърсачу
Некъийн лар ю.
Кхарна ницкъ белларг
Дерриг а ловчу
Хьаналчу халкъан
Турпалалла ю.

Кремлан лекхачу
Бахъан гӀехула
Маълхан зӀаьнарш ю
Керла цӀен лепаш.
Бода дӀабеди
Суна хьалхахула,
Ца лендолу бакъдерг
Ду нуьцкъал кӀегаш.

Хіара моґІанаш дина
Ленин дагаваро,
Хіорш ду ґІевттина
Серго а дагахь.
Дерриг хаздина
Ленинцийн дахаро,
Ша дерг нисдина
Толаман цІергахь.

Цхьана а цІарна
Хьеста ма лолда.
Хьо ю-кха парти
Тхан хестаме ерг!
Хіара моґІанаш
Хьан кьинхетамна
Товшалла хІитти,
ХІай тхо дендеш ерг!

ХІай дог, тІулг хила
Хіара моґІа боьшуш!
Бакъало бІаьргаш,
Илли долийна!
Хіара дешнаш хили
КІад ца лучо хьежош,
Дахаран тулґиша
Маззакъволийна.

Діадоладелла
Дешнаш моґІара,
Мохаца діаловхкуш
Шеконийн морхаш.

Хьалхахь сов сирла
Некъ бу нисбелла,
Ленинан хьекъало
Схьалаьцнарг архаш.

Даккхийдеш хила
Тахана, дешнаш!
Цален долу ирс
Вайга схьаделла.
Декалаш чIоггIа
Иллин могIанаш,
Дерриг дуьненна
Маьрша аз хилла!
Хецало хIай дешнаш.

Ийало лакха!
Парти ю делларг
Иллина тIемаш!
Лепийта беснеи
Машаран зокхехь! —
Дуьненахь ца хирриг
ЦIий Iенош тIемаш!

Партехь бакъ ду,
Партин ницкъ бу.
Партин сий ду
Парти вайн некъ бу,
Вайн малх бу,
Вайн хье бу!

Дийцархочуынгара

Денош уьдура,
Мийли вай хийла
Тіеман кІур кхерстаран
Къаьхъа и кедаш.
Шераш доьлхура
Денош луш керла,
ТіеттІа хазлуш кхуьуш
Дахаран зІедгаш. —

Ца Іехий адамаш
Сатиймаша,
Халонаша адам
КІел а цадити.
Хьалха а санна
Дахаран кІарраш —
Вайн хІусамаш тіехъ
Сов мерза хІитти.

Лоха горга стол
Лайттара хьалхахъ,
Кузаш Іохкура
Шуьйрачу учахъ,
ІиндагІо хьоьсту
Шелонца гІашлахъ,
Генаш тіесеттара
Доьттина хьечех.

Кхин лаьмнаш дара,
Кхии стигал яра
Вай динчу лайттахъ

Ширчу заман чохъ.
— Нохчийн чохъ хьалха
Муха лаьттина,
Хилларг хIун ду-те
Кху вай дехачохъ? —

Хобтту кегийрхоша
Къеначу стаге.
Воккхачу Селима
Ойлайо, тIаккха.
Оллабо цо корта,
Тийна Iа кIеззиг,
Юха а ойу шеи
Сирла хьаж лаккха.

Циггахъ дацделира
Хиллачийн некъаш,
Заманаш хьаьрчина
ХьалхахIиттира.
ЛадегIа бевлира
Кегийрхой тийна,
Селима шен башха
Дийцар долийра.
Лазамой, ирсой
Дог айинера.

Дуйцур ас шуна
Берап хенахъ со
ЛадобгIуш хилла
Исбаьхьа туйра.
Iаьржа лан, безам

Бийцина халкъо,
Хин йисте хИитгар а
КІант, ларъеш суьйре.

Дуьйцур ас шуна
Со жима волуш
Хилларг сайна
ЛадегІа лууш:
Муха Іалашйина
Дедайша стогалла,
Лаьмнийн маршо а
МостагІашна ца луш.

Дуьйцур ас шуна
Балане шераш,
Кавказан лаьмнех
Паччхьо кадеттар.
Эрна веллачу
Оьрсийн салтечух,
Мискачийн халкъаш
Вошалле гІертарх.

Дуьйцур ас шуна
Нохчийн хьокъехь,
Сов Іехабеллачу,
Берех тарбелла:
ХІаллакьхиллачу
Турце кхелхинчех,
Бала Іийшинчех
Сов дохкобевлла.

Дуьйцур ас безамах,
Южаллех шуна,
Сайгара цхьа а дош
Те а ца тухуш.
Турпалех цхьаберш
Буьйцуш,
Вуьйш буьтуш,
Нохчийн чохь лелларш
Карла а дохуш.

Дуьйцур ас ахархойх
Оьрсашца цхьаьна,
Гевттинчу кьовса
ПаргIато толо.
Граждански тIамехь
Сийлахь цIен байракх
Ломал лекха ойуш.
Аьтгачех талу.

Гинчо дийцинарг
Дуьйцур ас шуна,
Дара и дийцар
ЧIогIа дог дуткъдеш.
Муха велира
Гуьржий Буачидзе,
Оьрсий Сафонов
Турпала валарх...

Дуьйцур ас шуна
Нийсонан тIамехь,

Хьолахой болуш
Ма хуьлл схьаегташ,
Сергой, Сергей гичахь
Ваьшна коьртехь
КІентий чІагІбалар
ТІамехь ца сетташ,

Дуьйцур ас шуна
Органна, Теркана
Гонахарчарна
Дерг довза гІо деш,
ХІора цІенна а,
ХІора дагна а
Чохь
Вехаш Ленин
Хилар, нур а деш!

Дуьйцур ас шуна
Безаман ницкъах,
Фашизман зулме
Куьйгаш кагдинчех.
Муха лийтира,
Муха туьйлира
Къона турпалаш,
Зулмаш дендечел.

Дийцарехь турпалш
Хийцалуш хир бу,
Хьалха а хІуьттуш
Дийначех терра.
Цхьабарш дІаохуш

Халахетар ду,
Вуйш гучубовлуш
Воккхавер керла.

Вайн дахарехъ а
Иштта хуьлуш ду:
Белхарш гIайгIанца
Мел деха латтарх,—
Турпалаш халкъо
Биц ца барх ма ду
Къоначарна хьалха
Беха некъ хIоттар.

Веккъа цхьа турпал
Ву даиманна,
Цкъа а лийр воцуш
Iуьйренан серлехъ,
Дорцехъ цIергахъ а
Эшалур доцуш,
Халкъ ду дуьйцург
ХIокху вайн илlexъ.

Цуьнан цIий хуьйдина
Ю шуьйра аре.
Цуьнан блаьргех хиш ду
Бецаш яшийна.
Цуьнан лазамнийн,
Цо динчу ирсан,
Собаран хьокъехъ ду
Дийцар долийна.

**Іаьржачу ленап хьокъехъ
халкъо дуйцург**

Чишкал лакхахъ лаьтташ
Токхам ю акха,
Шен ира момсар
Морхашка кхийдош.
Ткъес хуьлу кхерсташ
Цунна гонаха,
Басеш мокхазаран
Серла а йошуш.

Пенах ирхе ю
Токхаман агIу
Шен басахъ Іаьржа
Ленап сурт долуш.
Сослин Солсин лар ю
Гило берг тоьхна,
Паччахьан йоІе бІаьрг
Тоха п вьошуш.

ЙоьІан да вара
Дерг жишийн паччахъ.
Йолура п ара.
Нохчийн кІант хьегош,
Олхазарх терра
Кхерстий цу басахъ,
Седанах лепара
Суйнаш а эгош.

Башха бай хІуттура
Цуьнап когашка, —

Бес-бесар зезагаш
ЖовхІарех лепаш.
И йолалора
Шех байта тамаша,
Дешин кийсигаш
Бердех чу эгош.

ЙогІура уьш охьа —
ЦІеран асанаш,
ТІулгийн пІендарш тІехь
Аьрснаш а хІитгош.
Органо кхобхьуш
Хуьлий тулгІинаш
Хуьлура уьш хи тІехь
Шайн тІамарш лестош.

Ши йиша йогІура
Сийлахьчу йишийна
НнІматийн шүн дохьуш:
Цу шуьнахь лепара
Стоьмаш барз хилла,
Ду токхам кьагнийна
Диканаш оьхьуш.

Дарин йовлакх лестош
Геннара хьобстуш,
Хуьлура Сослин
ВоІе дІакхойкхуш.
Ткьа ахархочуп кІант
ГІайгІанна бІаьрг хІуттий

Хуьлура оллой
Шайн цехъа текхаш.

Клорга Ин Иуьллу
Цу шинна юккъехъ,
Буйсанал Іаьржа
Бода шен бухахъ.
Сатийсарх кура йоІ
Карор яц юххехъ,
Дош хилац тІекхача
Туьйранан говрахъ.

Хаза йоІ цунна
Генахъ ю иштта —
Говрахъ, семаныхъ
ТІекхочур воцуш.
ТІай кхоллалур дац
ХІаваэхъ кхозуш,
Церан безам бу
Дан амал доцуш.

Юха а дин ловьллу
Кхиссаболуьйтуш,
Амма бергаш кІелахъ
ТІулгийи чаьлхаш ю.
Малхехъ лепа гІала
Го серлабуьйлуьйтуш,
Паччахъан хІусмах ю
Ерг дашо алхаш.

Халкъан кІант вара
Обзда и Солса,

Паччахьан Iазап
ЧIогIа ца дезаш.
Делась а безаман
ЦIеран карзахалла
Яра и юха а
Шегахьа ийзош.

Масана ихна хир
Беттанаш, шераш
Элашна дуьхьал
Дайша тIом латтош?
Лолла цадезарх
Ца еза ца торуш,
Элийн ден паччахьан
ЙоI дагахь лаьтташ.

Хьаьхна хир тIаккха
Кхехкаре кхачо
Гаьллашца сецийна
ЭргIаде безам.
ЙоI хIоьттир кхайкха,
ТIевирзир нохчо,
Органна тIехула
Дехьа дин тосуш.

ХIетахь чу хаьрцина
Мокхазан окьям
Хи чохь ю лаьтташ
ЦIийнал а йоккха.
ЙоIан тIаьхьахецна
Дин кхоссабелла.

с. Ведено

Центральная районная

библиотека

Веденский район
Центральная районная
библиотека

Ду цо берг тоьхна
Басахь томмагIа.

Хир ду-кха хилла,
Я и ду туьйра,
Кхо эзар шарахь
Кавказехь дийцина.
«Ков-Азе», ду — аьлла
Це тиллинера
Дуьххьар похчаша
Шайлахь хьахийна.

Дайн кьонахалла

Гуьржийн элийн хилла
Мехкарий хаза —
Вай мегар дарий
Наной ца хиллехь?
Гергарло хилла
Дайша лехнарг —
Безам!
Лоллина дуьхьал —
МостагIалла,
Дералла.

Баланах Iеткъярна
Вайнехан синош
Ирсах дог диллина
Кхаьчнера мере.

Паччхьан ницкъ толарна
Іарждина денош,
ТаІзарш деш къевллина,
Кхобхьу буй кхимре.

— Вац техъа вала да,
Долла дан вайна?! —
Бохуш доккхура
Вайнаха орца.
Хьалхаваьнверг хилда
Майра са дайна!
Нацкъараваккха
Йоцуш йиш дорцан.
Хаалаш дуьхьал ю
Халонийн ирхе,
Дера и саьрмик бу
Цу новкъахь Іуьллуш.

ТІаккха велира
Ушурма хьалха,
Шайх-Мансур цІе ерг
Буьрса тур хилла.
ІиндагІаш санна
Болараш дай деш,
ТІаьхьаІиттира
Доцуш берш хІилла.

Шийлачу Іуьйранна
Бодане хьуьпах

Герг-герга х'уьттуш
Уьш новк'а бевлла.
Лепа евлира
Шаьлтанах ирзехь,
Маршонех'а бийриг
И т'ом тарбелла.

Т'еман дарц х'овзийра
Соьлжаца Алдахь.
Іадош дой терсара
Молханан к'уьрехь.
Х'етахь а бовзийра
Т'амо шен бала,
Бере а хихкира
Шайн дедайн нуьйрахь.

Соьлжан бердашна
Мотт хаах'ара,
Цара дуьйцур дара
Цу дийнахь гинарш.
Хийла берашна
Да велла дисар,
Жерой битар дара
Цу т'амо динарш.

Цк'а а, шозза а
Толарх а валанц.
Дукха ду паччах'ан
Іазапан эскар.
Инарла Беркович
Т'аьх'ара валанц,

«Борз-Шайхо» діакхехьарх
Чаболахь кхерстар.

Толарх а валани.
Доккха ду паччахъан
Іазапан эскар.
Шлиссельбургго къиза
Іовшаза витани...
Халкъ шеца доцчохь
Іза ийшира.

Латта, шайн ярташ
Іаланъя гІерташ,
Адамаш летачохь
Ваьллера хьалха —
Цундела Мансур
Хетара леташ,
Буьрса тІом болчохь
Майраллехь шалха!

Нохчий битина,
Халкъах къаьстина,
Мансур хьулвелча,
Туркойн цу гІопахь,
Эшам беана,
ГІопан ков даьстина,
Къыйсам кІаргбелча,
Хилцар и гІорахь.

Анапехь дара
ТІаьххьара нека,

Мансура хьовкхуш —
И тIаьхьа дара.
Цигахь тIом кхачийра
Берковича лецир,
Эшамо кхобхьуш
Южалла яра.

Паччахьо хердира

Ушурмел тIаьхьа
Тийра мох хьекхар.
Сеттанц кхин букар
Буйда маргIал а.
Керта тIеевлла
Цхьаьний кхойкхура
Юьйранна оьрсийн а,
Нохчийн а боргIалш.

Цхьана шуьне хуьйшуш
Захалош дора,
СовгIаташ дора
Гергарло чIагIдеш.
Ловзарш цхьаьний деш,
Цхьа халхарш дора,
Цхьа хорма яра
Куьцаш а цаI деш.

БугIанел партал
Сийна Терк доьду.
Цул дехьахь ловзар

Дац тийна — дека!
Ловзаран инарл —
Арсха, куц долу,
Хыйзош Іа наг-наггахъ
Хыйкъина мекхаш.

Гоьнча ву цуьнан,
ЦІен маж йолу оьрсий,
Низамца, забарашца
ДІахьош ду ловзар.
Арсхин ши ваша
Малсаг, Устархий
Невцан накъосташца
Жимхал деш хыйза.

Устарха йоле,
Ткъа Малсаг кІанте,
Халхаре кхойкху
Болап рагІ инсѣш.
Оьрсашца нохчий бу
Геманаш етташ,
Шалбича санна
Ду куьцаш, беснаш.

Юха а текхара
Паччахьан сььрмик,
ДоттагІаллина
Бохха дІовш тоха.
Ловзаро кхоьхьура
Халхарш дар бертахъ

Букъа тѣхъахъ ца гуш
Кѣомсараш, боъха.

Цаъхъашха буъйжира
Цевзина пондар,
Вота а эргѣада
Екна дѣакерчи.
Мехкарий ца бевди
Вежаршка кхойкхуш,
Кѣентийн яхъаш хъогло
Яьхна сов эрча.

Тобпийн кѣарраш цовсту
Тарраша лепаш.
Кхо нохчо, кхо ваша
Теркехъа хъаьдда.
Ткъа царна юххехъ
Вайнах бу оьгуш,
Кийрахъ даш дазделла,
Леташи сахаьдда.

— Арсха! Хѣара хѣун ду?—
Малсага ховтту.

— Хаац!
Питана хир!
Арсхас а боху.

— Шемал!
— Нохчий!
— Тоха! —
Маьхъарий детта.

Стерчийн ахкаргашца
Фома тїевогїу.

— Дуыйлало вежарий! —
Бохуш ву Фома.
Кхечи уыш хїиңца
Теркана йнстте.
— Арсха, хїан! Хїан,
Малсаг! —

Довкѣу Фомас
Ахкаргаш, хїун аьлла
Дуьззина йнсттех.

Некхе ахкарг ловцуш
Сихчу неканца
Устархий, Малсаг ву
Теркаха волуш.
Фомассий, Арсхассий
Шинша стаг воккху
Турпалчу баккѣаш тїе
Шаш новкѣа волуш.

Мох баьлла тулгїиш ю
Гонаха гїуьттуш.
Шакаршца хїоьѣнаш ду
Мера кїел оьгуш,
Тїехѣара маьхѣаршца
Хѣежаеш етташ
И гїирмийн мажарш ю
Юххѣехъ Терк огуш,

Мерза ю парґато!
Къасталац цунах.
Кіентийн кіезг тоба
Теркаха яьлла.
Арсхий, Фома хьалха
Регіехьа йобґІна,
Хьалхахь Девлтгирин эвл
Ю гучуяьлла.

Оьрсийн Фома хьовха,
Эрмалойх а ву
Вайнехан халачу
Некѣа тге ваьлла.
Цийца, халонца
Кхолларна хир ду
Кіентийн доттаґалла
Мазал марэделла.

Теркера лелхийна
Паччахьан нах бало
Нохчийн нах бара
Лаьмнашка теґаш.
Шен-шен тайпанца
Довзалаш гуллуш,
Йохкура ярташ
Лардала ґемаш.

Иштта кхуьура
Цюьнтара, Бена,
Белґатойн,
Хорачонийн

Тайпанийн эвлаш.
Хазчу Атаглахь,
Кхечаарца Беной
Бехаш бу севцна,
Барт хилар къуыйлуш.

Кхуьуш ву Арсха,
Тлех майра хьовха,
Ницкъ болу зьртал дегI
Турпал а долуш.
Цо аьлларг дора
Малсага, Устархас,
Воккхачу вешина
Шаьш муьтIахь волуш.

Безамо кIелхъара
Валийгац цхьа а.
ЧIогIахо кхехка и
Могашчу дегIехь.
Аьрру буй тоьхна
Юьйр йолуш ча — пал,
Амма ву Арсха
Езаран гIайгIехь.

Къелло, тIамо и
Хаьхкина вара.
Оху; хьокху мангал,
ТIамо цIе туьссу,
ХIетте а СоьлжагIаз
Гаре сатуьйсуш,

Арсха сар-сарахъ
Хин йисте вуьссу.

Хъажар дара цуьнан
Лечинан санна,
Шуьйра хъаж, баьгна бос,
Мара бу нийсса.
Туьйранех тешара
Жима бер санна,
Амма мехкарий бу
Лууш и кьийса.

Дахда вай дац мукъа
Безаман багар.
СоьлжагІазан хилир
Цуьнцанна яхар.
Ткъа кІант а, шен хенахъ,—
Дененан делар,
Тихкина,
Текхна,
ГІаьттина
Вахара.

Буьрсачу тІамехъ
Шех йийсар хилла,
Оьрсийн эпсар Иван
Іамош ву вайнах
Юкъарчу шуьнехъ
Гергара хилла,
Везарца вайнах
Бу цунна гонах

Ціеххавьша орца! —
Луларчу юбртахь.
Атаґой хьалхира
Вежаршна ґіонца.
Иван, Арсхий ву
Тіехахка царна,
Белґатошна хьалха
Жаби а санна.

Стелан хавьштиг санна,
Тіах аьлла Иван,
Вара похчашна
Тіамехь буьйраш деш:
— Вежарий! Тохалаш!
Кхузахьа довла!
Тіе хакка царна,
Вовшийн а лардеш! —

Говр хіаллакьхилла,
ґіаш а висина,
Кхоссавелла Арсха
Тхов тіе велира
Тхов тіера охьа
Хьежаеш етташ,
Іаччохь хіоь-молха
Дерг діаделира.

Керавола! — бохуш
Маьхьарий детташ,
Цхьамзанийн го бара
Тіекъуьйлуш кхолха.

Поппарин тхов тІехъ,
ГІайри тІехъ санна,
Цхьамзнийн хІордан юккѣхъ
Вара и цхьалха.

Паргіато! Маршо!
Еза хьо сил а.
Цийнан тховх кор даьккхи
Шаьлтанца сихха.
ТІаккха чу иккхира —
ЦІа чухъ карийра:
Иван кІезигчаьрца
Ара топ етташ.

Саьмгалан, молханан
КІур бара цІа чохъ.
Даш дара арара
Корах чу детташ.
ТІеман гІирс кхачийна
ЦІа чохъ берш тийра,
МостагІий бара
Корах чу гІерташ.

— Хьо кара гІо, Иван!
Яц вай довлийла! —
Элира Арсхас,
Цунах кѣхеташ.
— Сискал цхьаьна яа,
Валар шуна дала

Летта вац оърсийн клант
Вай толо глерташ! —

Аьлла корах ара,
Карара хььцуш,
Цо шаьлта тоьхна
Эпсар вожийра.
Коре ча уьйзира —
Цийнах цле йиллира,
Мостаглий ца кхардо
Халхар долиьра.

Цле яра тамаршца
Уьш марабуьхкуш.
Маршонан йиш льькхуш
Уьш халхабуьйлу.
Буьйлуш,
Кхойкхуш,
Ирахь,
Цле мара юьхкуш,
Хьийззачохь царех
Сийлахь чим хуьлу.

Ца а, нах а баьгна
Баьлча чим хилла —
Мох хьаькхир чим бадеш,
Догла кхевсира.
Мостаглий ладийна
Толам длабедда,
Турпалийн дур хезаш
Боьхна хьуьйсура.

...Ишта бакъдерг дара
Зубайрана хезаш,
Цигахъ леттачу
Шайн дадас дуьйцуш.
Дех терра — паргIато
Сов дукха езаш
Зубайр а кхуьура
Ден амал оьцуш...

Хаьара хилар
ДоттагIий шен ден
Цкъа а шен дена
Бицлур а боцуш.
Цундела, газчу
Турпалийн сарташ
Вара и даиман
Ойлер ца тосуш.

Сов бертахъ баьхна
Вежарий санна
ГIалгIазкхий, похчий
Хера а баьхна,
Европехъ, Россехъ
Шен тагIалкх йоьгIна
Вара оьрсийн паччахъ
Вай
ХIаллакдар лехна.

Къонаха хилла
Кхиира Шемал —

Вуйлуш тѣмашкахъ
Вайн дайшна хьалха.
Гуш елаелла
ПаргIато хьалхахъ
Таррийн шакаршкахъ
Некъ буьллуш малхе.

БелгIатан, ДаьргIан
ХIай буто хьаннаш,
Дукха зама ю
Аш цхьа де дицдина,
Воронцовс эргIада
Ягош шун хьаннаш,
Шу ларйина ю,
Дас дола дина.

Тхан дай бара уьш
Хьан ирзухъ леттарш.
Цигахъ дуйжира
Инарлин кьегар.
Лавттах ю йохкуш
Даьлахкаш — аьттарш, -
Мекхо мажарийн
Юуш ю гаьргаш.

Мансур а, Шемал а
ВогIуш ву дага
Iазапийн, кьийсамийн
Хиллачийн некъехъ.
Ма мотта вайн хьекъал

Тилла ду дага
Боданан хестамийн,
Галатийн шовкъехъ.

Лерг, мара цостуш
Хилла Шемала:
«Низам Галашда
Талзар де!» — бохуш.
Гехош, бер хьовстуш
Нана а хилла,
Дага и ца дан
Къайленгахъ йовлхуш.

Оггий ткъа нацкъар
Ненан бIаьргех хиш,
Къехкорах бIаьргаш
Беран хьалхар
Беснеш яго хиш —
Шемална къахетар
Хилар ду доцо.

ТIамехъ а, цIахъ а
Шалха цIий Iенор —
Хала ду дена
Боццохъ ирсан малх.
Цундела Гуьнибахъ
Паччахъан гуо
Атта йийсар дина
Цхьалхачу Шемалх.

КІайн чалба яц и
Сийлла, ницкъ луш ерг.
Халкъаца велахь
ТІамца — тхьамда ву.
ХІумма а яц и
Кура волуш верг,
Халкъо хІуп алахь
Лоппгах эккхар ву.

ПаргІато езаран
Турпалчу нуьцкъо
ГІиттийна хІетахь
Къар ца лун нохчий.
Чолхо ног еттаран
Буьрсачу некъо
Эгийна хийла
Къар ца луш болчех.

Паччахьех летара
Хийла халкъаш,
Испанцаш санна
Наполеонах.
Амма ца кхечира
Тирольцаш, баскаш
Турпалаллийна
Вайн дайн сийлалле.

Зударийн, берийн
ЦІийн Іовраш яра,

Декъийн саълнаш ю
Баързнаш хилла.
Инарла Ермоловн
Зулмийн лар и яра
Нохчий кхачо дуйнаш
Бууш дарвелла.

Цицианов вара
Цкъа а цийх ца лебаш,
Латта хьулдеш хлоттор
Ша ций хлорд бохуш.
Амма къаьстира
Цийла а керчаш,
Деглаха цуьн корта
Бекхамо боухош.

Ярташ йогура,
Ялташ хьовшура,
Нохчийн чов яра
Цергахь хлаллакьеш.
Тлаккха декара
И вайн дайн тарраш,
Овкъарлахь, цийлахь
Нохчийн чов денгеш.

Хлетяхь дан тарлора
Туркоша вайн гло,
Амма даим вайна,
Уьш ямарт бара.

Англичанаш бара
Ций дезаш доррах,
Цкъа а ца духкура
Дайша ций царна.

Ерриг хуьно
тIаьхъара элира

Кхиира Зубайр
Бакъонца хъанал.
Ненан шурица
Буьрса низам дууш.
Доцца, сов декъа
Долчу ден дашца,
Дика-вон шен кийрахъ
Галашда хууш.

Цхъан сарахъ иза
Хаьхкина воедура,
Башиха бере волчу
Шен дена тIаьххье.
Шелчу ИндагIица
Кемсийн беш яра
Хьун санна яхъелла
Цу некъан йистехъ.

Хаьхкина воеддушехъ
КIанта кан баьккхир,

Хыйкъина кхозучу
Нехан цу кемсех.
Воккхаверца дена
Цо тӀаьхьахаьхкир:
— Дада! Йой ахь
КӀеззиг хӀокхарех?

АгӀор хьаьжира да:
— Мичара яьлла?
— Оцу бешара?
— Хьан ю, ткъа, и беш?
Хнира ша динарг
Дика доцийла,
Дена муьтӀахь шеп
Волчуина, некъ беш.

Сихха Ӏаржлора,
Шипъ цхьаьна волуш а
Некъ кхераме бара
Юькъачу хьуьнах..
— Кан дӀабовхкур ахь
Хиллачу боллуш,
Юха а вирзина
Теллингган гонах!..

— Ва дада...
Собарде.
Хьо дIа ма воьду?
Хьюьнах хаьхкина бан
Сов беа, некъ бу.
Берзалойн ардангаш
Ю хьюьнах угуш.
— Хьо берзан даар
Хилча бакъхьа ду.
Наха хьох «къу» бохуш
Хезчул цIе йохуш.

Хаьхкина кIант ваха
Цу кемсийн беша.
Кан баькккина меттиг
Лийхира хийла.
Буйса юккъе яхча,
Кан цхьана гонах
Бихкир цо йоллушехь
КIеззиг шекийла.

Говра хиъна сихха
ЦIехьа хийцира.
Берзалой, чагIалкхаш
Цхьабний Iохура
Мохо гIар йора,
Вегавора,
Ткъа ерриг хьун яра:
«Хьо — хьанал!» — бохуш.

Цестан шай

Вара сан да буърсо
Дош олуш доцца,
Тхояга буър дора цо
Тийна уьшарца.
Халла хаалуш
Цкьоцкьмаш гулдарца
Гора суна и Iар
Хийрра забаршна.

Со а шен хеннара
Волчух а терра,
Цо шеца вуьгура
Лаьмнашка талла.
Телеграфца санна
Дашна сутара,
Сояга вистхуьлура
Наггахь и халла.

Амма, цхьа ойла
Еш карзахваьлла,
Целхьаш цо суна
Хьехар ду дуьйцуш.
ОьгIазе воцуш
Со кхето аьлла
Вара и кьамелехь
Герггара ловцуш.

Дайшкара хезна,
Тхан дас дийцина,

И хабар ду суна
Цкъа а диц ца луш.
Басан тогӀи чохъ
Хилла кӀелвисина,
Чов хилла вожна,
Цхъа оьрсий Ӏуьллуш.

«— Чов декъал хилда хъан,
Ӏаччахъан салтий!
Нохчочух хийцина
ГӀаттахъ дӀалур хьо!
ТӀемло ма воха, хьо!
Сатоьхча салтий,—
Боху, — хилре кхаьчна
Къорза эйсар шех» —

Иштта вист а хуьлуш
Цхъа стаг веара,
ХӀоьттира мажарах
ЧилгӀо а хьоькхуш.
Цунна тӀехъ гӀуьттуш
Саьмгалан Ӏаь яра,
ГӀовталан бехчалгех
Чинмаш а хуьлуш.

Ткъа салтичунна
Дагар совдаьлла,
Хала ду цунна
Йовхехъ садукълуш.
Нохчоче хъаьжна

Айа а велла,
Цо корта айина
Халла вистхуьлуш:

«— Са а детташ ду
Тхо леш нохчин чохь,
Сатухуш леш болу
Шун нохчий санна.
Амма эрна ду
Хьехарш леш хилча,
Кхин ца ган воллу
Хийл сатийсинарг!...

Кху ЭгIаштIехь ду
Дитташ тера тхайчех,
Генаш а таьллийн
Хи тIехь охкийнарш.
Карладуьйлуш ду
Хьоме сарташ дагчохь,
Кавказан хазаллин
Куьцехь карийнарш.

Буьйда хьожа яра
Юькьачу бешахь,
ИндагIехь латта
Ду шело латтош.
Гуттар а хьиэра
ГIаш аькхтарган буьххехь
Уьш малхе кхийда
Баххьашкахь гIуьттуш.

Генийн тхов бара
Татол тІехула,
Дегалуш добдучу
ІиндагІехула.
Бурсанаш яра
ТІеохкаелла,
ГІашлахь сийначу
КІайн заз хецаделла.

Човкарчий йогІура
Суьйранна кхуза,
Бес-бесар стоьмаш
Бууш сакъера.
Куьйра дадош дара
КІюрни я хьоза,
Кхералой котамаш,
ГІовгІа йолура.

Ткъа кхузахь хьирчина
БІаьллангех таьллангаш,
Кхозуш ю баьццара
Бурсанийн хорханаш
Царна тІехь къегина
Зезагийн хедарш —
Бертигаш бес-бесар
Лепаш яржийнарш.

Тийна дац боьлаках
Мажарша наб ярх,
Лекъаш ду прзехь

Вовшашка кхойкуш.
Церан аз декарехъ
Кхерста нежнашлахъ,
Іаламаш хесторехъ
Шайн эшарш локхуш.

Ткъа прзехъ цанаш ю
Меллаша техкаш,
Можа, яц уш йоьхна
Аьхкенан товнехъ.
Уьш шовда муьйлуш
Наха хиш дохкуш,
Муттанех юьззина
Баьццарчу прзехъ.

Мерза яьржина
ЦІазамийн хьожа,
ЦІен чІижаш санна
Іохку уш гІашлахъ.
Екхна комаршоина
Кху хьуьнан кІажа
Стоьмаш, цанаш, дечиг
Дериг кхиош шехахъ.

Хьуьнихара некъаш
Дукъдина хотеша,
БогІу уш хьийзаш
ІиндагІийн шелехъ.
Уьду мошаргаш
Наг-наггахъ гІуьттуш,

Беречун говр къехкош,
Іамаза елахь.

Вовшийн хьобстуш санна
Меттанаш дуьйцуш,
Шакаршций, эшаршций
Олхазарш кхойкху.
Бер долуш левзина
Хан дага а лобцуш —
Воккхачо ойланца
И карлайоккху...»

Нагахь хьал девзаш
Салти хиллехьара,
Цо ала дезара:
«Совцаде герзаш!
Вовшийн а дезаш,
Дерза машарехья!
Ций муьйлучарна
Мажарш тІеерзош.

Ойла сан яцара
Яго шун ярташ,
Тхайнаш езар бен
Бехк а бацара.
Амма туьйш дацара
Сийсазвеш еттарш,
Цхьа мехкадай бен
Адам ларац-кха.

Вехна, маѣттаза,
Дош долуш дастам,
Мехкада вара
Маруся лаѣцнарг,
Циггахь кхетамза,
Адамийн къастам
Аса бицбар ду
Сан корта баѣшнарг.

Туѣйхир ас цуна
Эргѣадаѣлла.
Тѣаккха со вихкира,
Корта бешира.
Полицин гѣоѣнца,
Ирча дарвелла.
Нуѣцкъах ваѣккхина
Сох салти вира.

Маржа я! Ваха-кха
Маѣлхан дуѣненахь,
Бахъана доцуш
Адамийн цѣий ца ѣенош.
Маржа я! Лела-кха
Маѣлхан дуѣненахь!
Мостѣалла доцуш
Парѣат сатедеш!

Цхъа миска цѣа ду
Цу Донал дехъахь,

Маълхан хІун кедаш
Гонах можжа лепаш.
Къена да-нана ду
Асарш деш цигахь,
Новкъа кест-кеста
КІант варе бІаьрг бетташ.

Латта а, хиш а
Башха ду цигахь,
Амма дац цунах
Хесал сов тхобгахь
Латта а, адамаш а
Мехкаден долахь...
Цунна мохк боккхуш
Догу тхо цІергахь.

Деллахь а ваха
Лаъара дуьненахь,
Моьттура паргІат хир
Нохчийн чов аьтча.
Нохчо а хилла-кха
Хьобгуш паргІатонах,
Леташ, леш, вуьйш а
Шех лай ван лиъча.

Суна кхин гур яц
Хьаьрса кІайн Маша,
Хир ю и сар-сарахь
Тхан керта бІаьрг бетташ,
Нана а Іийр яц

И тергал ца еш,
Къахетаран дагахь
Йоьлхуш дола деш.

Эрна дуьсуш ду
Машас сатийсар.
Батте а хьоьжуш
Гийла йиш локхуш.
Ненан дола ду
Жон ца луш дуьсур,
Кхел хили со вужуш
БалгӀехь ирс локхуш.

Донал, Идалал
Дехъара дуьйна
Со кхуза кхаьчна
ЛаппагӀаш ягош.
Паччахьан одалла
Коча а тесна,
Хьох а, сайх санна
Ялхо ван гӀерташ.

Сийлахь паргӀато
Алсам а езна,
Вожий со ахьа
Хьайн вешина юххехь.
Хилла-кха хьаьхна
Цунна а, суна а
Хеназа кхалха
Кху яраш юккӀехь.

ХьаргІано мер бу
Тхан сирла бІаьргаш,
Барзо ю йожур
Турпала голаш.
Воронцовс кад мер бу
ЭгІаштІе йогуш,
Бисинарш бу летар,
Тхуна тІаьхьа-
Кхуьйлуш.

Аса тоьхнарг яра
Лолла тІекхийдош,
Суна тоьхнарг яра
Олалла кЪехкош.
Хьашна лабара
Іазап на кІордош,
Оьрсех коьчал яр
ПаргІато йоьхкуш.

Со вели хІинца,
Балин некъ бина,
Ас шуна дубгу
Іазапаш хьегар.
Йоккхачу халонца
Турпал кЪахьегна
Сийлахь паргІато
Ю халкЪашна кЪегар.

Амма кЪинтІера
Валал хьо суна!

Аса кхочушдина
Салтичун декхар.
Мекха даггера
Ешнера суна
Хьалххехь дуьйна гина
Шун халкъан бехк бацар.

Мел дийца деза
Бехк цахилар гойтвш.
ПаргIато езарх
Дерриг халкъашна?
Дог цIанда деза
ХьаьгIнаш дIатоттуш...
Халкъ бIарзда гIертарх
Ял хилла элашна.

...Гой хьуна хьуьллахь,
Дечгах тевжина,
Нохчо хиьна Iаш
Къежначохь вела?
Садала доьлча,
Мекх а хьовзийна
Бесне айинчохь,
Куьйг ду шелделла.

3
Южалла воьлуш
ТIеэца хаар
Къонахалла ду
ТIеман буьрсаллехь.
Да-нана долуш

И кІант а хилла хир,
Сайнчух тера ду
Верзар и Іожалле...»

Хъанна хаа и,
ХІун ойланаш йо
Декъазчу кІанта
Валаран муърехъ?
Іційелла бІаьштиг
Хъацарх ешаш ю,
Вогучо дуьйцурш ду
БІарлагІийн сартех:

«... Марша йогІалда,
Хъоме сан Маша!
Ма товш, лепаш бу
Хъан сийна бІаьргаш!
Декъала хилла
Вешан цІахъ вайша!
Ерстина ши говр ю,
Тоъал ду ардаш!

ХІинца охур вай,
ХІинца кхиор вай,
ХІинца дуур вай
ХІара маълхан дуьне!
Баьрчче ховшор вай
Вешан дай-наний,
ХІинца дуьтур вай
Дерг айпе-уьне!

Чюьнаш ду дузур
Дашо ялташа,
Вайша духур ду
Дари, хутт, исхарш!
Гай ду сакъоьрур,
Аькка беш белхаш,
Даккхидедер ду
Вайгахь лаьттар долуш!

Хьаша воьгур ву,
И вай лорур ву,
Муьлххачу а кьомах
Хиларх хьагI йоцуш,
Машар хIуттур бу,
Халкьийн барт хир бу,
Зуламхой гIертарх
Вухар а боцуш!...»

Южаллел хьалхара
БIаллагIаш евдча
Кхетаме веара
ЦIеххьашха салтий.
ТIаккха хьаьжира
ГIайгIехь похчоче,
Меллаша киснара
Цо шай схьадаьккхир.

Паччахьан таж яра
Аьрзунан коьртахь,
Яра цIестан хьолтIам

И шай ша ма ярра.
Цийн ши сиз гора
Детта цунна тӀехь,
Шайнах хьаххаделларг
ТӀом хилар дара.

Шен кераюккӀехь
И шай а доьтуш,
Юха а салтичо
Нохчоче бохура:
«Хьарам ницкъ бу кхуьнгахь
Бала хьобгуйтуш,
Адамех сутарче
Наб ца йойтуш берг.

Шаьлта ю терра
ХӀара цӀестан кийсиг,
Кхуьнан юьхьнг — цӀубдар
Ций кӀиза Ӏуьйдуш.
Яккхий тоьпаш еттарг
Ю хӀара цӀестан цуьрг,
Чим а беш яртех
Ӏазапаш дудуш.

Оьцу хьаькамаш,
Оьцу цо паччахь,
Яржайо дуьпенахь
Эхье сутаралла.
Боху толамаш
Декхий лами тӀехь.

Ойу вазварехъ
Кхайкхош лакхалле.

Лолла чIагI а деш
Адмийн синошна
Ду тaIийна мухIар
ХIара вайх доьлуш.
Хьуна совгIат деш
Аса ло хьуна
ХIара шай. Хьо хир
Цкъ а виц ца луш...»

Велакъежира
И миска салти,
Цо бIаьргаш хьаббир
Кхин цкъа а ца белла.
Олавелира
И стаг къахеттий,
Хитийн салти хIлар
Бер дакъазаллин.

Теман кIур керчара
Басап тогIи чохъ.
Молханап, цIийн, цIеран
Хьожа йогIура.
Турмала хьобжура
Геннара гуччохъ
Къена инарла,
Цуьн бIаьрг лешара.

Ирча ду иза
Къена инарла —
ДагIац цхъанна цIий,
Вукхунна шура.
Ца Iийн шу иэза
Декъий а хилла —
Къаххашлахь тхайчаърца
Юхкуш бу шух а.

Лекхийта хIинца
Йоьза зурманаш.
Хийламмо дийр дац
Сонта и хелхарш.
ТIе мозий хьийза,
Хьийза хьаргIанаш,
«Ура-с а!» гIиттор бац
И белла Юхкурш.

ДЮхь цу цанашлахь
Набариа хьегIаш,
Миска зударш бу
Карахь бераш техкон,
Иза хотешлахь
Кханенга йогIуш
Къар ца луш похчийн човь
Ю яларх къехкаш.

Оьрсашний дайна:
«Аул-Эгашты»
Хилла ца Iа-кха

Цу цIарах йогуш.
КIарраша-
Йоккха цIе яържи,
Замано йойур-кха
И цIе сатухуш...

Иштта ойла йора
Мискачу стага
Йовхачу мажаран
Хен буйна къуьйлуш.
Цунна а гора
Некъ хилар кханенга
ТIемийн Ипйжамех
ТIехбийриг болуш.

Ширчу юъртан юххехъ,
Басан бердан йистехъ,
Цхъа шира каш ду,
Чурт корсамо хьулдеш.
Цигахъ пйнарг лаьттах,
ДаьIахкех къаьсташ,
Оьрсий ву бохуш ду
ДIавоьIлина сий деш.

МостагIаллел дукха
Вошалла дезна,
Наха каш цунна
Даьккхина ду хир.
Къахеташ дуьйцу-кха
Дайша тIаьхьене

Оьрсийн кІант, дог цІена,
Цигахь дІакхалхар.

Шун даьІахкаш йолчохь,
Тезетахь санна,
Оллало сан корта
ГІайгІано базбеш —
Хаа нохчий чү
Нуьцкѣах лаьхкина,
Бертаза шу летта
Тхан яртех чим беш.

Шу даьхкинера
Идалал дехъара,
Мискачу ярташкахь
Довзалаш буьтуш.
КІогчу кІесаран
Тухучух кхоьруш,
Оьгура тІемашкахь
ДаьІахкаш юдуш.

Дайша хьегна бала,
Дукха хан яьлла,
Ерриг Европехь
ТангІалкх эла хилла.
Оьрсийн паччахьалло,
Жандарм а хилла,
ПаргІато буржалахь
Йожийна хилла.

Халкъаш Іазапехъ
Цийзачу хенахъ,
Баланийн шодмаша
Тіехъ шакарш егташ,
Ткъес санна лепарехъ
Нохчийн тарраш хІетахъ
Декара паргІато
Лехарехъ кхерсташ.

Крепостни лоллин
Іазапан хехо
Паччахъ воллушехъ
ТаІзаран туърца,
Оърсийн турпалийн
ЦІеран дош лахо
Ницкъ бац герзийн,
Яц Росси тиърца.

Хьекъало ткъес детта
Бода а цовстуш,
Ахархой гІуьттуш
Олалла леста.
Оърсийн халкъ лаьтта
Хиндолче лесташ,
Халкъан ницкъ хир гуллуш
Баланийх къаста.

Амма и дужур дац
Балин дукъ атта.
Хийла оьхур ду

Къийсаман шераш.
Шерашка къарлур дац
Адам, мел атарх,
Эххар кхочур ду
Шерш, ирс долуш дерш.

Нохчийн чов аьгна
Лелхаро хЮььнаш,
Хийлазза кхирстина
Вайн халкъ Iазапехь.
Вайн даьIахкаш эгна
Къарзъеш еха раьгIнаш,
Уьш хийла юьйдина
Папахь — маьI-маьIпехь.

Уьш юй уьш — кIайнаш
ХIай туркойн ардаш?
ХIай Теркан йистон,
Яьссаллин гIамарш?
БIаьстенап буйсапаш
Егаеш, дурдеш,
Ду тхан дайн гIаларташ
Лобхуш шайн ярташ.

Инзаре Iиттарш
Хета деш цара,
ХIор данехь цергана
Суйнаш а детташ.
Седарчий лестораш

Іаьнарш ю церан,
Хийланнан лергашна
Лазарш а детташ.

«Оха біешерашкахъ
Къийсаман некъ бина,
Хийла къахъегна
Толйта маршо.
Оха баланашкахъ
Бошмаш кхнийна,
Кхерарца царна тіехъ
Гіаттарна эрчо.

Тхан ціий хуьйдина,
Хьацаро тодина,
Кхо эзар шарахъ
Лардина латта,
Хьовга дог дерзийна
ЧІогІа уьш хъегна.
Тахане гарах
Хьуна тіехъ лаьтташ.

Сатийсина мохк

...Иза дара дедай
Къийсамехъ баьхначохъ,
КІарранлара бошмаш
Толуш гІевттинчохъ.
Кхуьучохъ йора дой,
Хьаьжкіаш хьекъачохъ,

ДІамин битамахь
Гомаш ерстачохь.

Сирла дуьйлучохь
Дара и шовданахь
Хаза олхазарш
Башха декачохь.
Хьеший хьоменахь
Льоруш оьцучохь,
Гиллакхо буьзнарш
Сийлаллахь болчохь.

Ярташ хьулийнера
Бошмийн ИндагІаша,
Органю льохкура
АтагІи чохь тулгІеш.
БуритІехь Терк дара
ЭргІада кхехкаш,
ГІуьттуш керчара
Цуьнан кхес угІуш.

БІарийн яккхий хьаннахь
Ножин-Юртахь, Сесапахь,
Кечдора башха аннахь
ЭгІаштІехь, АтагІахь.
Амма халонахь
Нохчийн, хазчу махкахь
Дебош баланахь
Яьржара гІовгІехь.

Цийца бешершкахъ
Том а латтийна
Паччахьо дайшкара
Давккхина латта,
Нехан станицашкахъ
Гарол хюттийна
Хьалхоша дара
Вайна гатдина.

Сьылжан, Аьхка-Юьртап,
Терски церш йолуш,
Фельдмаршалский а тлехъ
Ехкина станицаш,
Яра паргIатонна
Хорам бар къуьйлуш,
Цундела вай цаьргахъ
Дара безам боцуш.

Хьесаца кечдора
Паччахьо шен йовсарш.
Царах цаI дара
Инарл Кундухов,
Инарлин чин дара
Къегош цуьн духарш,
Ткъа ямарт дог дара
Iаьржачу хотехъ.

«Хьовсал шу, бусалба
Вежарий — бохуш,
Хуьлура иза нах

Хилланца Іехош, —
— Дац вайна дарба,
Паччахь ву совйохуш
Хьакхарчийн станицаш,
Вай дахарх дохош...

— Кериста паччахь,
Ву делан мостагІ,
Ткъа вай а диси
Цуьн Іазапан гаттехь,
Дела ву вайчех
Къахеташ. Хастам
Бу цуина, хьовсур
Вай даха Шемехь.

— Бешерийн баланийн
Латта ду хІара,
Лехарх ца карий
ПаргІато вайна.
Яьссачу ойланийн
Сатийсам Іехоран,
Битал дІакхоссий,
Некъ карий вайна!

Балийн къаххашкара
Хурманийн беша
Даха ког хІутту вайн
Ледар ца хилахь.
Туркойн даккъашкара

Ирс вайга хьобжу,
Зовкх хьобгур ду вай
Цига дIадолхахь.

Бусалба наччахь ву
Дел-ненал дика,
Кичча и ву гIо дан
Тоьал луш латта.
И башха латта ду,
Латтанех дика,
Малх, догIий и тода
Даим хехь лавтта.

Лимонаш ю цигахь
Цкъа а ца кхачош,
Баьццарчу генаш тIехь
Iай а тIехь кхуьуш.
ХьаьжкIаш а лаккхаллехь
Итт аьрше кхочуш,
ХIора гIодана тIехь
Ялх-вархI кан кхозуш.

Ши аьрша хуьлу
ХьаьжкIан кан цигахь,
Терзан тIе кхоьссича
Цхьаммо пунт узуш.
Боча бIаралла
Буьртиг хиларгахь
КIа хуьлу кхиьча
Кан-герка кхозуш.

Гай ло ца дуьллу,
Дарц а ца хьовкху,
Довазза ду шарахь
Дуьйш-дерзош ялташ.
Бошмаш а хуьлу
Стоьмаш зазо хуьйцуш
ТеттIа гIадьяхарехь...
Стоьмаша юттуш...»

ТеттIа то а деш
И башха туьйра
Дуьйцура денна
Карл-карла доккхуш.
Газапо гатдеш
Ойла йовхнера,
Туьйрано дахорна
Хьекъал ду эkkхош:

— Лохур вай дуьненахь
Ирс долуш латта,
Хила а мега-кха
Цу махкахь дехийла.
Вайна похчийн чобнах
Ун хуьлуш лаьтта,
Маржа-я! Зовкх дар-кха
Пурстоп цагойла! —

Бохуш хезара
Гонах гIаддайна,
Хийла нах гIайгIо
Хьере бинера.

Йолаелира
Беха моґа бина
Мискачийн тоба
Шема йоьдура.

Кхечира кхалхар
Зубайран даг чу.
Гонах бӀаьрг туьйхира
ГӀайгӀанца воьхна.
Са карара даьлла
Ойла дӀаедда,
Цо мохь туьйхира:
«Шеме ву,
ЙоьгӀна!»

Зударий хьовха,
Дечган семанаш а
Йоьлхура ченалахь
Дог Ӏийжош цӀийзаш.
Суьйра-Коьртаха
Хийцина санаш
Карор ю мичахь
Ӏазап ца хьийзаш?

Дукъарц каглора,
Сема каглора,
Хуьлура новкъахь
Кест-кеста хьемаш.
Кешнийн лар йора,
Тезет дӀахьора,

ДоІанний шовкъехъ
Ехара Шемеш.

Адамаш доьлхура
Диканиг доьхуш,
Ламаз а, доІа а
Охъа ца дуьллуш.
Амма уьш бара
Лаьттаха боьлхуш,
Сатийсинна мохк
Хьалхахъа Іуьллуш.

Шовкъашкахъ стигле
Кхойкхура адам,
Тешарца догучу
ЦІенчу дегнашца.
Амма уьш леш бара
ТІамехьчул алсам,
Цу генарчу прсе
Сатийсамашца.

Оцу похчеха
Бисинарш ца леш,
Ерриг халонаш
Собар а деш ловш,
Хийла и некъ биіа
Кхечир къар ца луш,
Сатийсинчу лаьтта,
Суьйранна, садовш.

Куц долуш, кьона
Кхуза веанарг
Късначух терра
Хинцале вара.
Бес-бесар ун ду
Цаьрга деанарг,
Гуттар а кхоьлина
Нехан мохк бара.

Эххар кхечира
Туьйранийн махка,
Юрт юьллуш биссира
«Ирс долчу лаьттахь!»
Къелла хьерчара,
Ирс а дIакъехка,
ЧIогIа сатуьйсура
Шайш динчу метте.

Iахар хиллера
Шеман бIаллагIа,
Ялташ оза долуш,
Iа буьрса долуш.
Самаваьллера
Зубайра гIенах,
Гонах мангал хьовкхуш
Южалла йолуш.

Бала боьлура
Туркойн гIамаршлахь,
Нах Iадийнера
Дакъазаллийна.

Чурамех терра,
КІайн декъий цигахь,
Сихха дебнера
Цу мацаллийна.

Балийна сатухуш,
Хезаш арз ца деш:
— Маржа яІ! Нохчийн чов! —
Шайн дагахь бохуш,
Шайн дакъазалтийна
Яппарш а ца еш,
Меллаша уыш бара
Южалле боьлхуш.

Сов хьоме хетара
ХІетахь йиш-ваша,
Даго къух кхоьхьу
И кегий, бераш,
Цигахь хедабора
Когаш баьПаша,
И кегий, ховха
Вайн берийн когаш.

Зубайра Іара
Цомгашчун гІовлехь,
Цаьпцалгаш екара
ГІийла ладовгІуш.
Бераша гулдинчу
Цу къаххийн цІергахь.
Кхерзинчу мекхан
Буьртигаш Іуьйшуш.

Лулахъ зударш боъяхуш,
Тийжаш хезара,
Мацалло я тифо
Вийн техъа иза?
Ойла ян ца кхуъуш
Бала хыйзара
Ирсах хъегаро
Тиллийнчарна къиза.

— Ма хаза хиллера
Вайн Гуъйт-Арахъ.—
Олура кІанта
Кхерча а хъоъжуш.
Зубайр вистхилцара,
Доккха садаккхарехъ,
Вайн Орга шена
Дагадарна кхоъруш.

Тіулг а хаза бара
Органан йистехъ,
Зезагаш лепара
Вайн АтагІн чохъ.
Хъаннаш башха яра
Сийначу орцахъ,
Мерза стом кхуъура
Эвтаран бешахъ.

Хіора кондар яра
Маршалла хойттуш,
Вайлахъ ша кхуъуш
Хиларх йоккхаш.

Яраш а хиллера
Вайна цигахь товш,
Хыйкына кхуьуш
Мезан-Ахк хьулдеш.

Нехан кху махкахь
Аре ю буьрса,
КIурз биллича санна,
И туркойн даккъаш.
Дерзаш кIохцалшкахь
ГIайгIане серса.
Сингаттам бу денна
Эрз санна хьекъаш.

Паччахь ву дера,
Оьрсийнчух терра,
Хьалхой а ца Iебаш
Къехойн цIий муьйлуш.
Кундуховн туьйра
Гучухь ду шерра
Iожаллин бегашбеш
КIажъоьхуш доьлуш.

Лимонаш, хурманаш
Яра хьалхошна,
Бошмаш а, церанаш
Туьйранийн Шеме!
Бацабеш кьизнаш
Дебаеш санаш,
Кхаьчнера уьш хазнийн
Аймера айме.

Къехойн хъацарийн
Татолаш дара
Йоккхаш гуттар
И хазнийн айма.
Къехойн баланийн
Барам бацара:
«Цара далийта
Іехийний вай-ма!»

— Ма хаза хиллера
Эртанап-Коъртахъ, —
Олура кІанта
Кхерча а хьобжуш.
Зубайр вистхилцара,
Доккха садаккхарехъ,
Сийна арц шена
Дагабарна кхьоруш.

Амма ян а витац
И хаза ойла,
Юха-юха лулахъ
И зударш тийжаш.
Гертарх сацалац
Дагахъ Іехавалар,
Йохайо біаллагІаш
Декъаз дог Іийжаш.

Када вахара.
Берийн хьылгаш яра
Веллачу дена
Юххе а хевна.

Непарехъ Іадийна
Нана лаьтгара,
Гайганан йоккхалло
Елха дицдина.

Телхагех чакхийлла
Белшийн и цуьргаш,
Деган цхьа чкъор дара
ДаІахкаш хьульеш.
Мацалла мажъелла
Церан и яххьаш
Яра шайн ден докъе
Цецъевлла хьобжуш.

... Кадара вирзира
Буйсанна хан яьлча,
Байшна сагІийна
Кхалларх цуьрг елла.
Церан рицкъ дисинера
Эха кеда чохь,
Иза хирдацара
Цкъа межарг балла...

Меца и дера
Іуьйре ю йогІуш,
Тийжар бераш ненан
Телхигех хьерчаш.
Адамаш хьовха,
ТІулгаш а доьлхуш
Къахеташ дашшал
Вон лайра нохчаша.

Кадара вирзира
Буьйсанна хап яьлча,
Карийра бераш
Нанна юххехь набаршъеш
Амма нана яра
Кхарзаяла йоьлла,
Хорша коьрте яьлла
Дагаро худуш.

Ирс яI шун бераш,
Набаро Iехийна,
Южаллин ямартло
Цаевза шуна.
Жимахверг шух ву
Шен пхи бутт кхаьчна,
Вуьсуш махкахь пана
Йоцуш шен нана.

— Хезий хьуна? — хаьттир,
Цо бIаьргаш боьллуш,
Ша тоелча санна
Сама а йолуш.
— Хезаш ву — жоп делир,
Воьхна а волуш,
Зубайрас, ладоьгIна
Вогуш а волуш.

Хьалаайаелла
Пенах а тевжаш,
ГIайбех гIортор еш

Висир и акъваьлла
Догъшка хьобжуш,
Кхермамадовларна,
ПаргIатбеь, кхобруш.
Цо схьахьажилла
аш,

— ЛадогIал, весет ду
Аса деш хьобга, —
Элир цо халла
Деза садоьлуш, —
ДегIехь са мел ду
Iалашдер бераш,
Нагахь десте хилахь —
Вон ца хуьлуйтуш.

Со ю леш! Яц суна
Яларан гIайгIа.
Шух къахетар боцург
Бала бац дагахь.
Хьоме ду сан дагна
Ялар кху гIайгIел,
Декъаза кхерстарал,
Яьккхина махках.

Кхалла-кха дог тодеш
Мангалан комарш,
Я мадделла стеш,
Хьаьмцаш, я кхораш!
Кийра Iобуйтуш
Органах бан къурдаш.

Хилац-кха стоьмаш
Вайн махкахь саннарш.

Легаш догуш ду.
Цахиндерг доцуш ду.
Леш ю со. Хьо ваха,
Амма ца вухуш.
Ахь къахьобгур ду,
Сов хала хир ду,
Берашна хьеха
Къахьобгуш даха,
Шайн сискал лохуш.

Мацца а нислахь
Вайн махка верзар,
Цига дѣахьолахь
Бехчалг сан кучах.
Миска чурт догѣалахь
Некѣан ѣистехь борз тѣс,
Сагѣа а лолахь
Аьтту нисбелча...»

Кѣайн кисин басахь
Ела а къежна,
Аьтту агѣор хьовзийр
Шелбелла корта.
Тийжан, велхан и
Верашлахь воежна,
Ѣадийна висир
Дог эьккха гѣерташ.

Висир н акъваьлла
Берашка хьобжуш,
Уьш самадовларна,
Сахиларна кхоьруш.
Минотан йохулла
Дагна чохь Ийжанш,
ТІаккха Іуьйрене
Сов тІех сатуьйсун.

Бобер санна гІийла
Цаьпцалг йоблхура,
Иизаре тийна чохь
Кхин тата дацара,
Шайн набарах доьлла
Бераш Іохкура,
Меллаша цара
СадоьІуш хезара.

Хьакхаран чиркх бара
ГІийла серло еш,
Цо дегош ІиindaгІа
Пена тІехь хьера.
Паччахь хир вара
Адамийн «гІайгІа беш»,
Ткъа Зубайр воккхура
ГІайгІано хьера.

Цу чиркхо юттурса
Шен гІийла серло
ЧІурамах терчу

КІайчу юхъа тІе.
БІаьргашкахъ лаьттара
Іожаллин шело,
Мотт лаьцна царна чохъ
Ангалин битмехъ.

Шийла кхаъ кечбина
Іуьйрено берашна,
ХІинца Іохку уьш
Набаро Іехийна.
Тедеш уьш аьндерг
Дага ца дарна
Бу и бало Іадош,
Хъекъалх тилийна.

Делахъ а хиндерг,
Хъо хилий дала!
Йоьхна Іуьйре сихха
Яре сатесна.
Буьйса доза доцург
Хилла яхъелла,
Гатделла са дегІах
Доллучу кхаьчна.

ХІан-хІа, гІан дац хІара
КІадвелла гуш долу,
Я бІаллагІаш а яц
БІаьргашна хІуьттун.,
Хезаш илли дара
Диц ца лун долу,

Гайга йижа йтац
Сингаттам глұйтми:

«Чебарлойн лаьмпашкахь
Шийла дарц хийзадеш,
Ва Шотойн аьрцпашкахь
Мела догла ва детташ,
Шишкарчу варшашкахь
Къоркхокхий ва декаш,
Чечанан ва арахь
Малхо тов хийзаеш...

Цу хьаннийн кюррешкахь
Акхарой ва углун,
Ва хьаннийн баххьашкахь
Атйокхаш ва скахь,
Дай белла дисина
Ва маьлхан хьо дуйне,
Тхох дубсуи лаьтта хьо
Кху пана ва махкахь.

Ладоблу Зубайра
Тулгах тарвелла,
Хьаж а гулдина
Хезчу нллига.
Илли аз кхобхьура
Мохо малбелла,
Меллаша айина
Семачийн лере.

Инзаре гловга
Коурта чохъ яьлла,
Ций кхехка гиччошкахъ,
Чкьор эkkхаш санна.
Балин морзахо
Дог Iуьйду кьуьйлуш,
ГайгIанан тулгIешкахъ
Хье ловзорцанна.

Иовхонан хьацар
Юьхъ тIера дIадаkkха,
Иовлакх киснара
Цо схьадаьkkхира.
ТIаккха зов дийкир
Дожна шай цIенкъа,
И шай керчира,
НеIарехъ сецира.

Цийи ши сиз дара
Цу тIехъ хьокх хилла,
Паччахьан таж яра
Аьрзунна коуртахъ.
Зубайран са дара
ГайгIехъ кIаделла,
Иовха наб яра
Цунна схьагIерташ.

БIаьргаш хьаьбча, цунна
И салтий гира,
Цийла а керчинна

Шай стаге кхийдош.
Хьалха шай оьллина
Жима йоI яра,
Гуьлмаьлда хьарчийна
Едда дIайоьдуш...

Юда пха кхоссар

...Зубайр вара хIетахь
Иттара волуш,
Дерриг а дуьне
Ловзар тарделла.
Хи ирх доьду аьлча
Бакъ хетар долуш,
Массо адамах
Сов тешна ваьлла.

Хьайбанаш, олхазарш,
Адамаш хьовха,
Дерриг Iалам а
Цунна дезара.
Акха боргIал йохьуш
Гича таллархо,
БоргIалах кьахеташ
Наб ца кхетара.

Иехалуш ладоьгуш
Туьйране денана
ЙогIур ю моьттура
И Маьлхан Аьзни.

Хир бу шен дика дин
Сослин Солсин санна,
Органах а эkkхаш,
Сов механ-хазнин.

Туьйранаш дуйцучохь
Кхетара набарш.
Гленах яра гуш
Туьйраннын шахьарш.
Кхойкхура сатоссуш
Сема и боргалаш,
Меттара гIуьттуйтуш
Дайн долу догIмаш.

Дахар чолхе доцуш
Дара туьйра санна.
КIайн кир тоьхна цIенош.
Бошмаша хьулдина...
Корах чу кхозалуш
Зазанийн генашца,
Зезагийн хьожанца
БIаьсте еана.

Зазаш, гIаш кхойкхура
Дог шайга дIаоьций.
ХIуттуташ екара
Кхорийн баххьаш тIехь.
Кертаца лаьттара
Ха деш акацеш,
Накхармозий хьийзаш
Зазнийн курсаш тIехь.

Блабстенан хьозий ду
Лепош дашо пелгаш,
Эшарш а лобкхуш,
Цуьн сакъоьруш санна.
Хьайбанан гон тӀехь ду
Кхийсалуш кхорбӀелнг,
Маралелхаш санна,
Массо а гонна.

Гуркхашца хьерчаш
Кемсийн таьллангаш
Ирхъихна ю, сийна
Хорханаш охкош.
— Карсолан йистехь
— Ирхдахана аькхтарг
Лабтта шен генаш
Морхашкахь техкош.

Цен боргӀал курра
Керта тӀе яьлла,
Лабтта дуьнене
Цасшаш бӀаьрг бетташ.
Бедаш а татол чохь
КӀорнешка кхойкхуш,
Еттало, тӀемашца
Цинцаш а детташ.

Москалан нӀаьна —
Вуьзна пурстоп санна,
Ю юсаелла,

Бахъана доцуш.
Курра ког боккхуш,
Цѣн чѣнжаш лестош,
Цхъанпех цаешаш
Ю йолаелла.

Пису ду ирхъ хьежош,
Сутара бѣаьргаш,
Наггахъ айалуш,
Юха а хебаш.
Цунна тѣхъ ногъетта
ЧегІардигааша,
ХІуьссик а бохуш
И цициг хьегош.

Нана арайолу
Кхаба а карахъ,
Ловзу цунна хьалхахъ
И Іовдал минн,
Етт а бу Іоьхуш
Дохнан шен кертахъ,
УьстагІа а техкош
Нозалло думмин.

Бералла дедира,
Іодах тІулг санна,
Шерашна тІаьххье
Кхерстара шераш.
Карзахалла яра
Къайллах сана,

Ийна цу эхьах
Иллин шабарш деш.

Тіаккха йиш хезира
Луларчу бешара,
Меллаша. хаза
Қъайленгахь лобкхуш.
Эшаран дешнаш
Лавтташ ду дагахь,
Діанхна денош
Дагаобхуйтуш:

«Суьйрене са хІунда туьйсу?
Сахиларе са хІунда туьйсу?
Кхин ца гун долу хьоме жовхІар,
Хьо гаре са хІунда туьйсу?
БІавста гІа-буц долиь техьа,
Садайча са хуьлий техьа,
Хьомениг хьулвинчу махкахь
Іуйьранна малх кхетий техьа?

Лам хедачохь Іин дуй техьа?
Безаман цІе йовш юь техьа?
Сагатдалар дицдолуьйтуш
Воккхавер схьа догІий техьа?
Аренан йист юь техьа?
Цу йистехь беш кхуьий техьа?
Вайн дагна тем хир буй техьа?
Безаман цІе йовш юь техьа?

ЙовИигах йоI кхуый техьа?
КIантах кIаит-стаг хуьлий техьа?
Болотах герз далой техьа?
Лаьмнаш стигла кхочий техьа?
Къонаниг къанлой техьа?
Дахар Iожалло хьой техьа?
Ца лен дериг хIун ду техьа?
Безаман цIе йовш юй техьа?»

ХIун ду ца хууш
Дог тохалора
Iуьйранна бешахь
Лобкхуш йиш хезча.
Эшаршца жима йоI
Йовьлху мовттура,
ГIайгIа еш гергарчун,
Махках вавккхинчун.

И йиш хезча, цунах
Хетар къа Зубайрна,
Тамаше кийрахь
Ойланаш хIиттош.
Амма кхетара малх,
Болура серла,
ГIа-беза тIерачч
Тхих Iаь еш, гIиттош.

Полланан санна
Дайн дегI а долун,
Хуьтура и стоьмийи

Гош самсадохуш.
Яра Іаьржа кІажарш
Ленташца ловзуш,
Горгачу белашца
Партал тугІеш лосьхуш.

ГІамаро хи санна
Шен даго худуш
Хилар ца хаьара
Безаман йовхо.
Жималло Іехавар
Воккхаверах уйш
Хиларна лалора
Деган цуьрг кхехкар.

Цулла сара санна
ГІодаюкь яра,
БІаьргаш бара цуьнш
Коканаш санна.
Калокойн Іаж санна
Беснеш йогура,
Даиманна лепаш
Шайн цІен, кІайн басца.

Нийса, жима мара
БІаьргашна юккьехь,
Стамми балдаш дара,
Жимачу бетан.
ЦІениг горга, шера
Яра сирла юьхь,

НоI хаза хилар
Кхочушдеш гойтуш.

Иза сема яра
Сай санна йора,
Ламанан лу санна
Болар дайн долуш.
Таллархочух уьдуш
Хьуьнан экха санна
Хуьлура цуьн бIаьргех
И къайлаюьйлуш.

Цо йиш сацайора,
Ойланаш йора,
Дигтах белш товжайой
Татолчу хьобжуш.
Теркан тулгIе санна,
Накха ийалора,
Карзахалла сецаеш
Тийна садоьлуш.

БIаьргашкахь кьегара
Догум сатийсар,
Хаьара лаам
Буржалахь латто.
Цо къайле дерзийра
ТулгIехь дог гIиттар,
Шеггахь Iалашлуш
Ойло ен гатто.

Хийла кІант хир вара
Къайлехъ илли олуш.
Анзоран Заза я
Аьлбика хестош.
Амма шен дагахъ ерг
Дайма хьо йолуш,
Хьо гаре сатуьйсуш,
Ловхуш ца кІордош...

...ЗІаьнаршца цІен къежаш
Малх бара бузуш,
Башха декара
Бешахъ олхазарш.
Байчу мохо кхоьхьуш
Аз дара хезаш
Олхазаршчул хаза
Цхьаммо йиш ловкхуш.

Къорза коч лепара
Геннахъ дитташлахъ,
Зезагийн курс санна
Полланах ловзуш.
ДегІ дуй хаъара
Къорзчу басмийлахъ,
Йора сай санна
КІадлур а доцуш.

...Буйса хазлора
Седарчий лепаш,
Іуьйранна гІоттура
Малх ГІуьйта-Арахъ !

Блабста буц йолура
Дуьне а сендеш,
Садовра, Сахуьлура
Суьйра-Коьртахь!

Ехха Юхкура
ХьабжкIийн и раьгIнаш,
Гонах лаьттара
Хиттийна гIанташ.
Мехкарий бара
И хьабжкIаш тилош,
Геннара дуьйцура
Цаьрга кIенташа.

ХьабжкIаш тилийна
Мехкарий бевлча,
СовнагIа цхьа-ши бал
Боккхура доггах.
Хуьлура тийна
Нах цIа бирзича,
УьйтIахь хьабжкIийн сал,
Барз хилла лобдгех.

Мовтту дечган пондар
Леррина бина,
Беттан серлохь отохь
Бекийтархьама.
Шира или дендер
ЖаIуьно баьхна,
Цу Iннан хотехь
Ца вохархьама.

И дин белла кІант,
Я Іинах виснарг,
Маса ву и мерзаш
ГІийла делхийнарг?!
Жерочун цхьа кІант,
ВорхІаннан йиша езнарг,
Хилла хийла хезаш
Пондро далхийнарг.

ХІара хІун пондар бу
Сатасаро ловкхург?...
Зубайр шен набарх
Самавелира.
Ненан дакъа ду
Бераши юккъехь Іуьлург!
Довхначу цуьн дагах
ЦІе кхерста юьйлира...

Башха йоІ, хазаниг
Зубайра панахь
Йовхначу Іуьйранна
Лахьте йиллира.
ТІелхигашлахь,
Мацаллахь,
ГІайгІанехь,
Инзаре дехар.
Тийна юьхьа тІехь:
— Дниц цадар,
Тидам бар

Цо берийн дайма,
Дайн махка уьш дигар, —
Дохуш йирзира
Мисканиг лахьте...

Мичахь ду эшаран
Сел хаза декна аз?
Мичахь ду бIаьргаш, дегI,
Кемсийн хаза беш?
Дерриг дIадаха,
Юдах пха санна,
Гийлачу Ижаман
Зилаш дагна беш!

Къаьхьа кад

Эххар сахилира,
Зубайр шай буйнахь
Хилира декъаза
Шен бIаьргаш боьллуш.
Ахчанах хIума ю
Мухха елахь а,
Ткъа совдегаро шех
ХIумма а ца луш.

Ойла йора цо
Шен буйнахь шай гуш.
Панахь шапаIат
Дац цу шайнера.

Бераш хир дара
Нана гленах гуш,
Амма воно царна
Шен хІорд кечбинера.

Болатой, мокхазой,
Лекхачу ломой
Ца ловрг а ловш ду
Адаман дилха дог.
Біенерийн тулгеша
Ду иза Іамош,
Вонах озаделла
Ца баккха цхьа ког.

...Чевно мо хьовзира,
Бераш ловзура.
Зубайран деган чов
Хиллера кІорга.
НапагІийна тІаьхьа
Иза возура,
Дахаран баланаш
Биннашехь кІорда.

Хаьдда сацийра,
Нохчийн чу веана,
Дахарехьа латто
Ша валлац кыйсам.
ГІийлачу таронца
Кечам а бина,

Элира мохъ тоьхна:
«Ца деттар кхин са-м!»

«Хан хилла!» — элира
Вукхар а цуьнца,
Телхигаш юьйхина
Новкъа бевлира.
«Сатийсина мохк
Буьтур вай хIинца,
Баланийн бала
Вайна бевзира».

Хин тулгIеш санна
Варданийн мога
БогIура гIайгIане
Семанех угIуш.
Кешнийн баьрзнашца
Лар юьтуш богIу,
Некъан халонех
Бац уьзуш бухуш.

Геннара аьрцнаш
Довлура царна,
Буц яра буса
Хьовстуш мотт буьллуш.
Эххар кхечира
Гуьмсерчу гIала,
Хаарца хама беш
Гуьмсан хи муьйлуш.
Жалкх, Бас, Хулхало,

Терк, хьоме Орга!
Ма мохк ца хиллера
Шу доцу латта!
Лавттахь хила тарлахь —
Йирзина шобга
Цу ялсаманера
И марзо шортта!

— ХIара ду вайн ирс!
Хьоме вайн Даймохк!
Амма хезира
ТIеман вон тата:
«Делахь къаьхъа кад
Кхоччуш ца мелла,
Баланийн къаьхъа кад
Бассоза лавтта!».

Муха хуур дара
Царна н атта,
Баланийн къаьхъа кад
Хийла мийлинчу,
Нохчийн тIемло хилар
Дуьххьар хIобттина
Нийсонап тIаме,
Ирсан болиинчу?

Ши корта болчу
Аьрзунан метта
ХIуттуш ю ламапан
Нийсонап аьрзу.

Сийлаллин лакхахь,
Маршонна лаьтгаш,
Муьйлу цо бакъонан
Къийсамаь марзо.

Зубайр хІинцале
Хан тоьхна вара.
Гиччошкахь, мекхашкахь
Эсаран бос болуш.
Оьрсийн белхалойх
Нохчий уьйш бара,
Револуцин шершкахь
Вошалла чІагІлуш.

ЦІен тІамарш кхерстира
Нохчийн чохь дарин,
Аталуш оьгура
БІешерийн гІоьмеш...
Хаамаш хезира
Іетербургера,
Дендеш мох хьоькхура
ГІитгадеш дегнаш.

БІешерша гулдина
Деган оьгІазалла
ТІейилхир хьалхошна
Бекхаман цІе хуьлуш.
Амма дуьхьалонна
Гулъеш акхалла,

Ушн къинхъегамхошна
Бу цІарца жоп луш.

Некъ барна хийла
Гелбелла вайнах,
Тіом болчу кхачарна
Хіуьттура тіаме.
Зубайр шин кІантаца, —
Гу лакха ваьлла, —
Берешца хІинцале
Кхиьначу тамехъ.

ДІогахъ мокхазаран
КІоргачу Іин чохъ
Ткъес санна кхехка
Цу тіеман цІе-кІур.
КІай эскар гора
Дегадеш гаттехъ,
ЦІеран, цІен, буърса дарц
Шена тіе дуьссург.

Хийтира Зубайрна
Хийла сатийсина
Маршо цІергара
Цу Іин чохъ гІоттуш.
Къаьхъа кад а баьлла
Мелла бассийна,
Россехъ зІаьнарш ю
Сатасар хІуттуш.

Вешан мохк

...Заманийн йохалло
Шира бос белла,
Корсамо хьулбина
Тулган мокха пен.
Паччахьан бало
Шена чIагIонна
Лекхчу кертах бина
Бу и буьрса бен.

ХIоз санна хьавьзинчу
ГIопан маьIлера
Корах арахьовжу
Кхераме бирIа.
Кертан лакхарчу
Тачанашкара
Гонахъхьа хьовжуш
Товпаш ю чIиркъа.

Хьаннаш а хьовкхуш
Аренаш шаръеш,
Аренаш дIайохуш
Лома вай ловкхуш,
ГIепаш а йохкуш
Къола шайн чIагIдеш,
Инарлаш хиллера
И гIовмеш юхкуш.

Лавттара и баннаш
Эчиг-цIе Iеттош,

Парглато лобхучухъ
Маърша ций Іенош.
Адамех хъайбанаш
Хилийта герташ,
Буйсанийн битамехъ
Іарждина денош.

Хинца малх боьлу
Буьрсачу пенна
Техула хьовстуш
Бомаша корсам.
Гюпан ков доьллу
Халкъан маршонна,
Герзаш дІалуьстуш
Гюпах йо хІусам.

Хюь-молха лаьттина
Яккхий и гишлош
Керлачу кораша
Яьхна ю серла.
Яьшканийн меттана
Хиттийна парташ,
Долийра бераша
Дешар дІа керла.

ДогІушехъ деара
Советийн Іедал
Машар а, дешар а
Халкъана дохьуш.
Халкъо лехнарг дара

Нийсонан татол
Дахарехь хецар,
Зулам вайх длахьош.

Деллахь а шираниг
Каетташ дара,
Диса тийсалуш
Чаглонийн сункех.
ТаӀзар дан Iеминарг
ГоӀпе деара,
Зулме кыйсалуш,
Луьйш тоьпийн юьхьгех.

...Гистехь цанашлахь
Эсий лаьттара,
Дуьзна, мозашна
Цюгарчий лестош.
Юьртан ценошлахь
Тийна хетара,
Тамал ахархоша
Машар бу кьестош.

РегӀан басара
Ярийн бердашлахь
Бошмашлара даьлла
Татол доьдура.
И билгалдара
Лекхчу цанашлахь,
ТӀехь кӀайн Iаь яьлла
Юьрта кхочура.

Юьртал лакхахь,
КІайн куьзга санна,
Боккха Іам лепа
Борзана герггахь.
Юьртал лахахь,
Базаран майда
ЕакІов хета
Бешана кІоргехь.

Гезаш йогІура
Іома тІехь лійча,
Нийсачу урамехь
ЯьІнеш а сеттош.
Бедаш йохкура
Къуьйсун лаг хьочан,
Татолан йисттехь
Темаш а лестош.

Шенош кІайн дара,
Цен дар тхевнаш,
Сийнан, кІайн нийса
Гуш аннийн керташ.
Меллаша хьедора
Мохо диттийн генаш,
БоргІалех ю Іеса
Шпъ вовших леташ.

РегІахь инарло
ЦІийбелла бІаьргаш
Сутара хьежабо

Маършачу юърта:
«Гича со дарло
БежІуйн и ярташ,
Кхоссал царна
Дога даш шортта».

...ЦІеххъашха лестира,
Татанца юьйжира
И лекха момсар
Аьчган тхов кагбеш.
Буърса морха санна
Іам ирх кхоьссира
Месех юдуш гІезаш,
Дорцан вон кІур беш.

Орцаио гІовттиѳра
Машаран адмаш.
Несарий цІерашца
Марзошка кхойкхуш,
Вай кІентий хъаьлхира
Хьоьшуш вовшийн догІмаш,
Дерачу герзашца
РегІахъа хоьхкуш.

Урамехъ Іуьллур
Беран цуьрг цІийлахъ,
БІаьргаш а хъаббина,
Бишеш дІатесна.
Юххехъ еллера
Нана а цІергахъ,

«Халкъан юкъахъ ду
Дерриг а латта,
Цкъа а хир яц долахъ
Хьун, маѣда цхьанна.
ЧагІдина и ду
Халкъан вайн съездо,
Терски областехъ
Халкъо барт бина.

Вайнехан, хІирийн,
Балкарийн а санна,
Ахархошна ло
Хьалха и латта.
Ламанан бахархойн
Бакъо нисъярцанна,
Церан кара дІало
Мукъ Іедал латто».

Сов баѣсса аьшпаш
Хилар хиира
Ирс долуш арахъа
Латта ду бахар.
«Ахархошна — латта!» —
Бохучу кегІатах
Дуьстича туьйранаш
Дара сов Іахар.

Некъаш тІехъ хІовънаша
Шакарш а етгаш,

Тіамо Іарж-макх дина,
Даьккхина латта,
Хьацарца дашийна,
КІуьрзаша хьулдина,
Схьалуш дерг ду вайна
Вешан вайн латта.

« — Хили вайх дай лаьттан,
Дола деш латта!
ТІех хазахетта
Ирс вайх схьакхетта! —
Бохуш Іузайр лаьтта,
ТІаккха тІекхетта
ГІалгІа марахь кьевли,
Воккхавер гІаьтти! —

Карор долуш хилла
Хийла вай лехнарг,
Иллешкахь дийцина
Ирс ду-кха хІара,
Лийхир вай хийла
Дерг хІинца саннарг,
Іазап а хийцина
Ирс ду-кх хІара!

Марша да, марша да,
Советийн Іедал!
Ахь ди тхох мехкан дай
Бакъонехь нисдеш.

Марша да, марша да
Советийн Іедал,
Ахьа ди тхох маълхан дай
Вошаллехь чІагІдеш!...»

Токхамашна тІехь байракх

ЧІогІа вара иза
Борзанал генна,
КІажъобхучу, ширчу
Йовхаршка каг ца луш.
Совнаркоман пред
Ной Буачидзе
Цамгарийн ницкъе
Шен дегІ дІа ца луш.

Денош кхехкара
Сихачу муьрехь.
Цамгаро дера ка
Еттара вайн Нойх.
Бертаза хуьлура
Вужий и меттахь,
Делахь а яхь бохуш
Халонгахь вайнах.

Вайца вара хІетахь
Хьоладай харцийнарг,
Шекбуьйлучаьрга
Хуьлуш дерг деттарг...
Цунна а, вайна а

Некъ гойту седа —
Оърсий — Сергей Киров —
Ца лесташ лаьттарг!

— Революцина
Дуьхьал болчара
Тосур дац коьрталла
Дуьхьало ца еш.
Хаа деза вайна —
Халкъан кIенташна
Дерг цхьаьна хила
Вайн маршо ларъеш, —

Олура Кировс
Цигахь къаьмнашка.
Ду доттагIалла
Къехошлахь чIагIлуш.
Ду вайн керланиг
Доьрзуш адамашка,
Юьйш ширалла,
Кханенна кечлуш.

Меньшевикаш бар,
Эпсаршца цхьаьна,
Хьалхойн гIайгIа беш
Олалла ларда.
Вайн къен халкъ дара
Белхлошца цхьаьна,
Нийсонан тIом беш.
ПаргIато ларъя.

Россин халкъашца,
Майрра вайнаха
Токхамаш тѣхъ йовгІна
Толаман байракх.
Делахъ паргІато
ЧІагІѣ некъ бежа,
Девра дац вай кагъяза
Дуьхълонан гІайракх.

БерхІитталгІчу шеран
Февраль бутт бицлац —
ХІетахъ гобира
МостагІаша вайна.
Ваха дийзира
Ленин волчу
Герз вайна деха
Хьомечу Қировн.

Вайн са — Москва ду,
Хьекъал — Ленин ду,
Орца — парти ду.
Иза хаарна —
Вайн халкъ тоьлла ду,
Тѣмаш лайна ду,
Ленина хьабстин ду
Иштта хиларна.

Қиров вахана
Ной ша висира,
Йовхарийн цамгарца

Буьйсанна цхьалха.
Дог цу кыйсамна
Болатниг дезара —
Мостаглашца, лазаршца
Дебачу кхолха.

Геннахь топ елира,
Бомба иккхира,
Кора кIел веанчо
Бага еттара:
«— Яц Кавказ шуи Питер!
Хьуьйсур ду вай кхин а,
Кхузахь муьлхачо
Олалла латтор!»

Ца чохь бода бара,
Геннахь ткъес деттара,
Кест-кеста екара
Татане йовхарш.
Бутыркан Iазап ду
Кийра ов деттарг,
Набахтехь хьеггарш ду
Цуьн пехаш дуурш.

Ведда кхирстира
Кхечу пачхьалкхашкахь,
Мехкадас вацийра
Зезгийи Швейцарехь.
Хийла сатийсира
Къена нана гарга,

Шен Гуържех воссаре
ПаргІтонаи ирсеxь.

Револуцис извир
Иза вайнахах,
ТІамехь сецира
Теркан кху йистехь.
Дийнна шо делир
Гуържашна луллахь
Нана гап йиш йоцуш
Дог кхехкаш кхузахь.

Арахь татанаш
Буыйсанан кІоргехь
ДІатийра тІамна а
Наб кхетча санна.
Цхьа гІийла вехьар
Цо садеІарехь
Хезара ша шена,
Гатвеш гІайгІанна.

Цхьа а киртиг яц
Волийла йоцуш,
Са бете кхаьчча
НеІ еллалора.
Токарь Дмитриев
КІадлуш а воцуш,
Буыйса кІаргъелча
И волчу вогІура.

Маршалла хоттура,
Вовшех воккхавера,
Ойлане волура
Даккхий синош дохуш.
Хаамаш кхоьхура
Дмитриевс гонхара,
Буачидзе вара уьш
Вон белахь дог духуш:

Делахь а тоьлур ду
ТIамехь вай хьалхойл,
Киров а вогIур ву
Ленинан герз дохьуш.
Къовсур ду, летар ду
Белхлой, ахархой,
... Вайша а хир ву
Нахалахь кIайн яххьаш...»

Дахлора къамелаш
Цамгар а йицлой,
Оьшучой, дезачой
Дегнаш а гIиттош.
Сахила серлонаш
Корах чу йовлий
Болх белхалоче
ПхьалгIе дIакхойкуш.

КIаьстара уьш тIаккха
Iуьйранна муьтIахь,
Большевикан повкIа

Токаръ д'авовьдура.
Цамгаро юха а
Шех дуйцу неххехъ,
Йовхарийн шовкъехъ
Ной вгавора.

Дерачу йовхаршца
Оьхура денош,
Ваха лаар дара
Цамгарах тийсалуш.
Комиссар Бутыринца
Къамелаш деш
Карийра токарна
Буачидзе вольуш:

«Вахара селхана
Со Совнаркоме,
Хилира аьтту
Телефонехъ дийца.
Царыцине кхавьча
Серго вайн хьоме,
Согга цо ханйтн
Ша хир вуй вайца!

И Орджоникидзе
Кылбехьарчу Россехъ
Комиссар ву вайна
Ерриг а бакъонийн!
Вай цуынца хаддаза
Белхаш беш кхузахъ

Советаш толийна
Ирс дендер халкыйн!

Хирийн Слободкехь
Элсарша гуллуш
Муьйлу дай шайна
Зуламе къаьркъа!
Халкыйн барта цIергахь
Бовр уьш чим хуьлуш,
Ткъа ирсан малх вайна
Даим бу къегар!...

Ткъентт шо кхаьчна
Бу иза къона,
Вуно хьалххехь дуьйна
Партехь а волуш.
Ленинан лаамна
Праге вахана
Партконференци,
Хиллр и гулъеш.

Якутийн шийла мохк
Бевзина цушна,
Шлиссельбург набахтин
Готту каш санна.
Кхерамийн киртигаш
Хийла хIиттина
Цунна тIехь. Амма и
ВогIу малхаца.

Пулемет екна
И човхо гIерташ,
Туьран шийла болат
ТIеэхьна цунна.
Амма ца девза
Вохаран дерташ,
Къийсамо чIагIвина
Вахчаварцанна.

Хьоме ву, везаш ву
Къинхьегамхошна!
Даима буьрса ву
Цу мостагIашна.
Деган гергара ву
Иза Ленинан,
Ильича воуьйту
И вайна гIовина!...»

Хийла дийцира
Мерзаниг Сергох,
Ойла еш сецира
Буачидзе эххар.
Тийна хьуьйсура
ДоттагIий цуьнга,
Юкъал тIехъяллера
И буьйса тоххар.

ХIирийн Слободкехь
ГIовгIанаш йора,

Бехначийн мотт бара
Дастамаллехь луьйш.
Генахь бодашкахь
Эпсарш гуллора,
Советийн го бара
Гатба тІекъуьйлүш...

«— Ной, хьо, хууш ву
МостагІийн хІилла,
Гуллуш бу эпсарш
Вайна тІелата.
Вайша вуьсур ву
ТІаьхьа а хилла,
Вайн эсалаллаш
Стим санна хета.

И зулам хилийта
Цхьа а бакъо яц!
ДІакхайкхо деза вай
ТІеман хьал сихха!
Эпсарш гулбалийта
ҚхидІа вайн йиш яц!
Уьш леца беза вай, —
Беза чубохка!»

Элир Бутырина
Зулам ца дезаш,
Дов доцуш советаш
Іалашъя лууш.

Хаъара цунна
Буру-гIала хыйзаш
Вайна вониг кечдеш
Эпсарш буй гуллуш.

ОьгIазаллин цIеран
Лепар иккхира,
ТIехь хъаж гулделлачу
Ноян бIаьргашкахь:
«Питана церан
ТIаккха эkkхар ду,
ХIинца вай сихделча
Аьтту хир цаьргахь.

Эккха кхехкачу
Вулканна тIехь ду вай.
Таса а лур ду
Вешан аьттунехь.
Лаьттан хьокъехьчу
Вайн балхо бохийна
ЭргIадабовлар ду
МостгIийн тобанехь.

Ойла яр, кечам бар,
Собаре хилар
Дарба ду вайна
Кху чолхе хьолехь.
ЧIагIлур, вай чIагIлур,
Ца довлахь, летар,

Хир мостагІашна
Хиндерг хІаллакалlexь!»

Воккха большевик
ГІалат хетара
Ойланаш еш волчу
Цу Бутыринна:
«Хьаналчех цІена верг
Хьо а ма вара,
Дагна чІогІа хилча
Тольура вайна,

Сихха вагІахъара,
Серго, хьо кхуза,
ГІала ю самйолуш
Синтеме йоцуш...»
Ойланаш йора
Бутырина хаддаза
Йоьрзуш чакхйолуш
ТІаьхье а йоцуш...

Меллаша Іуьйре
ЙогІура корак,
Ламанийн баххъаш
Къиэдара геннахъ.
Царна тІехъ керчина
Йоккха цІен морха
Евзир яц байракхах —
Хьомечух вайна!

Ямартхочун хЮъ

Зуламхо Бичерахов,
Питанчийн баьчча,
Вара сихвелла
Цу чолхехь дЮвш даржош.
PeгIapa peгIa
Хьадалчаш хоьхкуш,
Къаьмнийн хийралла
ТЮом बारे ерзош.

ГIалгIашна кхийтира
Хьалхара зулам,
Эго долийра
Маьршачийн декъий.
ТIаккха гIаьттира
ОьгIаллин болам,
Вайнах буьйлира
Дол дан шайн декъан.

Терски станицах
ЦIераш кхерстира,
Буру-гIалин гонах
ЦIий дара Iенош.
Баккхийбеш цу цIарх,
Эпсарш гIевттира,
ХIиттош шайна гонах
И салтий Iехош.

ГЮвгIано гIаттийра
Ной меттара.

Казарме хаьхкира
Тиша машина.
Орцахвелира
И бакъдерг гайта,
Герзал чога декош
Машаран дешнаш:

«— Накъостий, хIай салтий!
Накъостий, гIалгIазкхий!
Иитал яккхий тоьпаш!
Хье ма дел герзаш!
ГIалгIай марсабаьхнараш —
Революцин мостгIий,
Буьттуш дIовше аьшпаш
Бу зулам даржош!

Советан Iедало
Лаьттан нийсо еш,
Адамийн барт беш
Ла ца ло цаьрга.
Халкъийн доттагIалле,
Питанаш эшоре,
Машар ларбаре
Кхойкху тхо шуьга!...»

Дийкира цIехьаш
Маьттаза цхьа герз,
Цецваьлла Ной хьаьжир
Бете йовлакх лобцуш.
Юха а тIехьар схьа

Ямарт и даьндарг...
Лестир, охъавуьйжир,
Къехошн гIайгIа хьыцуш.

Июнан ткъолагIа
Де хIетахъ дуьйна
Веш ду нохчо, гIалгIа
Тезетан ойлехъ.
Ойлехъ, гIуллакхехъ
Вайха ийна верг,
Къийсина дIаваха,
БIешерийн ойле.

Цуьнан дош хьора
ТIеман цIарах чакх,
Цуьнан хьуьнар дара
Дегнашна ницкъ луш.
Цуьнан сурт дара
Ойланашкахъ чиркх,
Карахдолуьйтуш
Некъ бан, кIад ца луш.

Амма тIом баьржаш
Ярташкахъ, кIотаршкахъ
Халхабуьйлура
Станицехъ бухъ боьгIуш.
ПаргIато хьоржуш
Юха а тIемашкахъ
Берг вайнах бара
Ленин новкъа боьгIуш.

Ца лен йолу цлерпошт

Лелхачу хІоънаша
Буыйсанаш цовстуш,
Амма собар лардеш
Шешан агІонна.
Вайнах хІетахъ бара
Схъаваре хъуыйсуш,
Комиссар Серго
Халкъана гІонна.

Полкашна дуьхъал вайх
КІез-кІезиг летачохъ,
Къевсина латта
КІажин кІел дегош,
Бомбанел а нуьцкъал
КІайчарна кхетачу,
Хъуьнаре дашца ву
Серго мохк бекош.

Денве и дешнаш
Пятигорскехъ хезир,
Партин дог дара
Адаме доьрзуш.
Хуьттуш Сергох дегнаш
Новкъа а ваьккхир,
Кхерамах и ларва
Безамех хоьржуш.

Цкъа церан, тІаккха вайн
Карара кара

Оьхуш лестачу
Глалашкахула,
Чрезвычайни
Комиссар вар ду —
Доьналло некъ бар
Гулкхашкахула.

Церпошт йохархъама
Некъа тле ханнаш
Туьйсура мостгаша
Кледа а хуьйшуш.
Къайленгара хьобжура
Тобпийн юхьыгаш,
Ткъа борзанап церпошт
Хьаьдда уш хьобшуш.

Иккхира гловга
Прохладни-глалахъ,
Аьчган некъ, вагонаш
Чамхалгех лестош.
Амма ца лен йолу
Церпошт тлехъаьлла,
Яьгначу аренга
Кхоаца кхерста.

Дуьйцура тлаьхъа,
Блаьрга гинчара:
Прохладнехъ Бичерахов
Пхьагалх тарвалар.
Иштта даца бира

Цо Іехийнчара,
Довссира салтече
Цунах шеквалар.

Дешнашна дуюхьал
Екачохь тоьпаш,
Лелхачохь бомбанаш
Аьчган дарц детташ,
Цигахь а Сергос
Галгалазакхашка
ЦІеран дешнашца ду
Нийсаниг доьтуш:

— ГІенах а гур дуй
Иизарниг иштта —
Сальскера хьанал
Ахархо — зулам
Халкъана вон дан,
Ягая ярташ,
ВогІу ша адам
Хиларх бина хьулам!

Маржа я! Лалац-кха
Шу Іеадалар!
Бичераховс латта
Лур шуна бахарх!
Латта дац, ирс дац,
Ю и ширалла,
Яха амал доцуш
Денъя шу ГІертарх!...»

Тоьпо юха а
Цести тийналла.
Амма цу тIам тIехъ
Буьрсса хIоьттина
Аз ду комиссаран
Бомбанел, ахчанел,
Дерриг совгIател
НуьццкIал гIаьттина.

— Сальски станицера
Антонов ву со,
ВархIа а дехъ дуьйна
ГIалгIазкхи волуш.
ЦIечу Эскарера
Командир ву со,
Ярташна, станицашна
ПаргIато кхуллуш.

Амма сан дешнаш
Хазац вежаршна.
Iехоро кIардина
Тиларан лергаш.
Iийжаман тулгIенаш
IеткIарна дагна,
Бертаза билхина
Хийла сан бIаьргаш» —

Аьлла кIамел дина,
Можак куьйг хьаькхна,
ХIоьттира и гIийла

Сергона хьалхахь.
Белш тIе куьйг диллина,
Цуьн юьхье хьаьжна
— Сергос а аьлла:
«Сингаттам ма хила,
Барт хир бу вайлахь!

Хуур ду кьехошна
Мила ву шайниг,
БурутIе волалахь
Хьайга кхайкхча!» —
Къамел дара цуьнан
Цатеша ца терриг.
Къаьстир доттаIаллехь
ДIавовду хан хилча.

Вагонийн чкьургаш
Керчара дур деш,
Зийна яра юххехь
Чакх са гун наб еш.
Цийбелла бIаьргаш
Буйнашца хьебеш,
Комендант Захар а
Набарах хьовгуш.

Гучуелира
Ламанийн хьалхе,
Хьаннийн, бошмийн, ялтийн
Баьцарчу басехь.
— Схьадуьйла, — элира

Сергос, — бѣаьрг тоха,
Шийлачу Якутехъ
Ца гуи дерг ду кхузахъ!

— И ду хьуна Іалам! —
Эккхийтир Захара.
Зина а хьобжура
ЧогІа цецъаьлла.
Геннара луш салам
ГІалгІа вьодура,
Аьрхачу говрахъ
Серла а ваьлла.

Цхьа а тІом бац хилла
Чаьммаза йоккхуш,
Нохчийн, гІалгІайн арс
Чимашлахъ гІуьтту.
Хьийкъина хуьлу, —
Эра даьккхинчохъ, —
Хьун, беш — ерриге а ю
Юкълуш дІахІуьттуш.

Іаьхира паровоз
Тухуш мохъ бехха,
Башхачу меттехъ
Церпошт лагІьелира.
Динна шад тоьхна,
И гІалгІа сихха
Вагонна юххе
ЙоргІахъ велира.

— Маршалла шуна! —
Боху беречо.
— Маршалла хьуна! —
Элира Сергос.
Зязиков Идрис
Ву со комиссар,
Халкъо сатесна
По даре партис.

Вовшийн бийзира
Халкъан кIенташна,
Идриса хьал-де
Дийцира цунна.
Ший а вуьзнера
Партин хьашташна
Сай-дегI дIадал
Воккхаверцанна.

Буру кхачале
Идриса дийци:
БичераховгIар
Прохладни дIаяккхар.
Гуса цIе а яьлла
ТIеман цIерпоштана
Церан аьтту хилар
Вай духадаха.

Хазачу меттиган,
Везаш тIеэцаран
Марзо шеййора

Шийлачу кхоо.
Гарах ша хьегна
Буачидзе вацар —
Сергон дагна яра
Бертаза сиркхо.

Пелгаш доьхкира
Дохкарах Сергос,
Иза верг кхоьлина,
Сов буьрса вара.
Ца лен йолу церпошт
Келонаш хьоьшуш,
Буру-Гали чу
Длакхочуш яра.

Бакъонан векалш

Сийлахь революци —
Дерриг а халкъ ду,
Халкъан векалш бу
Буруглехь гуллурш.
Сергос цаьрцанна
Гуллакх тода хьакъ ду,
Тлаккха лазамаш бу
Тсламо хьоьшур.

ГалгIазкхий Iехорах
Пайда а оьцуш,
Цу Бичераховс
Тесир ультиматум:

«Советаш дїаяхъ,
Комиссарш лъыцуш
Тїаккха саѳор ас
Шу хїаллак ца деш тїом!»

Бутырин ца товш
Акха и кегїат,
Съезд гулъечу хенахъ,
Вара карзахуьйлуш.
Сихбелларш тебеш,
Дог оьцуш паргїат,
Серго а тулгїенехъ
Вара болх кхуьйлуш.

Гїалгїа Къарма-Солта
Вара и волчохъ,
Къехошна лууш дерг
Дїа а далхош.
Ца хуьлуш сонта
Сихчу заман чохъ,
Кхочушда дезаш дерг
Серго ву хьоьхуш.

Вайнехан полкаш
Хїиттира курра,
Толаман цїен байракх
Шайна тїехъ екаш.
Яра Кавказ кхехкаш
Вулканах терра,

Ийира бакъ гIуллакх
Ширалла егош!

Казбекан корта
Морхел а лакхахь
Къиэгаш бу малхехь
Сирла нур санна.
ТулгIенаш Теркан
ИиндгIе Iаннашкахь
Уьду карзахаллехь,
ГIадъэхарцанна.

Гуттарчух терра
Теркан гIовгIанехь
Хьулдина цIенош
Лекхачу таьллаша.
ГIовгIа ца тоьра
Туьканнийн могIнехь,
Луш миска санаш
Аьхзачу мехаша.

Базар а, некъаш а
Цу Буру-гIалахь
Дара кIезиг гуш
Шайгахь хийцамаш.
Амма бац къехкаш
Вайнах атаманах,
Къийла а ца луш
Лела адамаш.

Сергона керланиг
Адамех гора,
Лавтгара хьобжуш
Отряд схайоглуш.
Куьцехь хьалхарниг
Вара Гегечкори,
Шен гила болуш
Йоргахь бухь боьглуш.

Бутырин нисвелла
Отрядан сий деш,
Лавтгара и цигахь
Сергонна юххехь.
Кіентий бу нисбелла
Заман сурт тодеш,
Тіеман говрашкахь
Галийна юккъехь.

Цара діатесна
Меньшевикийн Гуьржех,
Револуци толо
Уьш орцахбевлла.
Шайн маьлиг діалаьцна
Боламийн кїежехь
Ловш тіеман хало
Вайха эбелла.

Топийн шакаршлахь
Шайн стерчий лобхкуш,
Ямартийн кїелонийх

Маърша чакхбуьйлуш,
Морсачу гIалахь
Барт бан некъ боккхуш,
Ялташ мецcharна
Вайнах бара луш.

ТIаьххъара гали
Довкъура цара.
Ций а юкъахь хилча
Тамаш бац иза.
Сергона гора
Мочкьин-Юьртара
Кхохьуш мецcharна
ХьаьжкIаш хийлаzza.

ТIамарш кхарстийча
Зуламийн цIаро,
Кавказан хазалла
КIуьрзалахь кхулуш,
Адамех къастийра
Хьанал хиларо ---
Векалш Буру-гIала
И вайн съезд гуллуш.

Гаьржа ю яххаш
Малхо ягийна,
Мокха чан йнллина
Машин чобэшна.
Топаш ю карахь,
ГIепаш йнхкина,

Годъяккъаш къевллина
Герз ду векалшкахъ.

Хийла сурташ гинчу
«Гигантехъ» бу уьш,
Тамашаш бечохъ
Бозбуанчаллех.
Хилла бац цу чохъ,
ПаргIато лохурш,
Халкъо берзинчех
Шен турпалалле.

Амма хIорш — векалш,
Хъанал зебелларш,
Баьхкина халонийн
Дийнан мохъ айба.
МостагI хир векаш
Уьш тило хъекъалх,
Орца паргIатонийн
Iехийна даьа.

«Хьесапе а яц
Пинжак я гIовтал.
Яц беснашкахъ
Къаьмнийн башхалла.
Хьалхо и гIаз яц,
Эшава гIовттал!
Ду хьалхошкахъ
МостагIалла!

Адамийн хийраллин
Ковчал ю-кха топ —
Нохчийн хьалхочуынгахь
Нохчийн къехочунна.
Хьоладайн оладлин
Ларъеш мелверг гIап —
Зулам долуш ву
Къишхьегамхочунна». —

Собаре Сергос
Хьовхура иштта
Политграмота
Вайнахана.
Къаьмнийн барт бара
Цо чIагIбеш ваьштта,
Халкъан гIуллакхна
Қаравахана.

Хьоладай, эпасарш
Вайнахах ца бешаш
Бара оьгIазаллица
Гома схьахьовжуш,
Вайнах бацар-кха
Церан деш пусарш,
Ленинан дешнашка
Леррин ладоьгIурш.

Наггахь мекхаш хьедеш
Шен юьхь еларехь,
Шаьлте ка кховхьура

Ибраһима цигахь.
Қхин а дерриг тедеш,
Трибунан лакхехь,
Сергон аз дийкира
Ленинан цIарах:

«Баххъаший, эпсарший
ГIалгIазкхий Iехош
Халчу хьелашкахь
Гулделла вай кхузахь.
Мазлакхь мостагIаша
Вайнаш а бохош,
Акха кхел ярна,
Уьш беза бовза.

Къен оьрси! Шкуро вац
Хьан цергаш яьхнарг?
Лепар цуьн погон.
Ахьа сауьйзур!
Паччахьан Iазап дац
Шуна кIордийнарг?
Iазап дендар ду
Цар юьхьарловцург.

Большевик таIар вац
Қхерамна хьалхахь.
Хаьржина комиссар
Халкъо шен лаъмехь.
Герз охьадуьллур дац
Тоьлла вай довллалц.

МостагИий бохочу
ТІаьххьарчу тІамехь!»

ТІом кІордийнера
Халкъашна тоххар,
ХІиллане эпсарша:
«Машар» — бохура.
Сонта тешнера
ГІалГІазкхий царах,
Дукхахберш эпсаршна
ТІаьхьабогІура.

Юха вист ца хилча
Валацар Серго:
«Машар ца безаш
Мила ву хІинца?
ТІом, хІилла цар дитча
МаслаІат ду гур —
Вайна бу безаш
ГІалГІазкхий вайца!

Шайна гур царна
Лууш дерг вайна!
Борзур тІамера
Машар беш вайца!
Ялташ къаждарна,
ЦІий Іенош гарна
ЧІогІа лиънера
Дерзо машарца!»

Оѳгазе батон
Хилланца хѳабѳина,
Іаѳржа шайн дегнаш
Воллица дуѳзнарш
Бара сатуѳйсун
Яржоре тІамарш
ТІамо, хІаллакбеш
Машаре уѳйзурш.

Хѳалхарчу моѳІнера
Сцени тІе велира
БІаѳхочун хорманехъ
Къона цхѳа нохчо.
И цкѳа гинчунна
Вицлур вацара,
Шерел хѳалхаваѳлларг
Ша шен вахчош!

Нахана дика
Вевзара иза,
Аѳрзуначул сирла
БІаѳргаш болуш верг.
Нохчийн цІен эскаран
Баѳчча ву иза.
ТІеман ерг халонаш
Турпал лалуш верг.

Топан хІоѳ санна,
Беречун хІора дош
Нуѳцкъал дуѳжура.

Кхетий шен метта:
-- Блешерийн луралла —
Халкъашна вон дловш,
Халкъийн доттагалла —
Вайн некъ бу! Кхета!

Эша ца делла вай
Цу паччахьалле,
Геха ца делла вай
Генарчу «Шеме».
Эшалур дац вай
КІайчу эскаре,
Англичано дуьгур дац
Лоллин теме! —

Весеташ дуьйцура
Цо, дайша дина
Маршонап зІаьнарш
Іалашъяр, гІиттош!
Асланбек кхойкхура
Машар а бина,
Халкъ хиларе махкахь
ГІишлош дІахІиттош!

«Машар беа вайна!
ЦІий Іенор хьашт дац!»
Бохура доггах
Халкъан векалша.
Безамал хьаьгІаш
Тола амал дац.

«Машар! Машар! Машар!»
Боху векалша.

Ахтаханов ву,
Къонахашлахъ товш,
Хъоме Таштемир ву,
Къежаш мекх хъовзош.
Ахриев Гафур ву
Цу шинна юххехъ,
Сакъераделла
Дохкаран мотт ловзош.

Гор, клентий я!
Сий долу лобмаш!
Дикалла, оьздалла,
Майралла, безам!
Аш оьгуьйтур дац
Тхан иллин зазаш!
Х!ай тхан дегнаш,
Тхан сирла кхетам!

Амма Бичерахов,
Гома а бат а сеттош,
Лабхъанах къежира
Вайчех ца вешаш.
Съездан машархой,
Гина ямарто,
Бухабаьхкира
Машар цо ца беш.

Гора адамашна
Мостагийн хилла
Багахь машар царна
Дагахь тлом хилла.
Тлом коча божарна
Лата члагбедла.
Вайнах советашна
Гаролла хилла.

Ши татол

Мацца а буйсанна
Бодане морха
Бутт кьайла бохуш
Стигалахь текхаш.
Говрара воьссина,
Тевжина нуьйрах,
Iусам ву хан йоккхуш,
Наб ца ян техкаш.

Шен цIенна генна,
Татолан йистехь,
Лайтта и чIогIа
Мерза наб йогIуш.
Генахь воцуш цунна
Татолан дехьахь,
ЦIен эскархо оьрси
Лайтта ладобIуш.

Керла доттагIалла!
Нохчочун,

Оърсийчун,
Хин татол бен дац
Цу шинна юккъехъ.
И шиъ гIароллехъ
Іедална, керлачу,
Ши ваша — дегнашца
Данм юх-юххехъ!

Мацах Басан тогIехъ
Нохчоче шай луш,
Веллачу салтийчун
ТIехъенех вуй те —
ХIара оърсийн цIен тIемло?
Я цуьнан вешин,
Ирсе сатийсинчун,
ТIаьхъенех ву те?

ХIетахъ мостагIий
Хилла мисканаш,
ХIюъ-молханца хьагI
Іалашъеш болу.
Басех чу керчара,
Йохура ирхенаш,
КIелонаш йора
Вовшашна
Герз дулуш.

Юха а аьрцнашкахъ
Топаш ю екаш,
Ламанийн хиша
ЦIехо бос эцна.

Ткъа хїстахьлерчун
Салтийн тїаьхьенаш
Вайнехан вошалла
Евлла тїелаьчна!

Хїинца адам доьлла
Цу доттагїаллех,
Амма берхїитталгїа
Догу шо долуш —
Керлачу дуьненан
Сурт хїотгар дара —
Оьрсий, похчий иштта —
Шиь цхьаьна волуш.

Майрачу Іусамна
Эххар наб озий:
Накъост оьрси ву-кха,
Гена а воцуш.
Низам дохийна
Беречо бертаза,
Кхесарна тїетевжи,
Кхин вижар доцуш.

Говр дїатий цуьнан,
Аьчганиг санна,
Диттийн гїаша а
Шабарш лагїдина.
Кїеззиг садоу дай
Нохчочун кїанта,
Диь де цо майрра
Тїом беш даьккхина.

БІаьргаш хьаьбира,
Говр а тийнера,
Некъан йистерчу
Татолан йистехь.
Мохо хьедора
ГІаш дитташ тІера
Наб чІагІьеш локкхчу
Эшаран битмехь.

ТІулгаш тІехь кхийсалуш
Татол ду локкхуш,
Цхьана эшшарехь йолу
Еха шен зурма.
Нуьйрах а кхийзалуш
Наб яр дІакховхьуш,
Іусам а воллу
«Кхалла цхьа хурма».

Седарчий дара
Цунах ца дешаш,
БІаьргаш а телош
Стиглахь бІаьцаш еш.
Іусам а вара
Уьш тергал ца деш.
Набаро Іехош,
Шен балдаш хьедеш...

ГІенах го цунна
Хьоме шен Орга,

Татанца тѹлгаш тѣхъ
Тулгѣнаш лѡхкуш.
Меѣнии чохъ санна.
Диттан бухъ горга,
Цу диттан гѣнаш тѣхъ
Кѡркхокхий ду декаш,
Диттийн Іиідагѣхъ
Гора каш цхъалха,
Мелчу ладаро
Меллаша дашош.
Кхоѡлина глѣйгѣхъ,
Доглѣнах велха
Цхъанна лааро
Бѣаьргаш бу лашош.
Лѣвтга и кѡнаха
Дерриг дицделла,
Ширалло гамдина
Дечган чурт санна.
Цуина гѡнаха
Гуѣйре ю йѡѡлла,
Гуллург гулдина
Йѡьрзуш тѣ Іаѡнна.
Хѡ а ву воьрзуш
Лѣвте хан кхаьчна.
Вай а хѡулдийр ду
Ишттачу борзо.
Серсаш тѣ дерзаш,
Упгѣаша лѣчна,
Лѣхътехъ тѣдийр ду
Іѡжаллин борзо.

Тайп-тайпа хъехам бо
Іусамна гІенах,
Беркъачу, бесачу
Қъеначу стага.
Мисканна бІаьргашкахъ
Айма ю гІайгІин,
Мачаш ю цуьнан
Тишчу истанган.
Тийна Іа Іусам
Герташ и ца ган,
ГІийла йиш локху
Мискачу стага:

«Буйса кхачош сахуьлий те?
Іа дІа доккхуш йолий бІаьсте?
Ломан йистехъ Іин хуьлий те?
ГІайгІа йицлой воккхавей те?

Аре хадош беш хуьлий те?
Денлой безам бІаьрг ма кхетта?
Хотталой те лаьмнаш стиглах?
Қъонаниг къанлуш хуьлий те?
Қъанвеллариг леш хуьлий те?»

Іза вевзаш санна
Сиигаттаме Іусам,
Вара тамашийна
ГІенах гург хеташ.
ГІенах а доллушехъ

Даго бохура:
Вуно дукха ду
Хезаш дерг, кхеташ.

ЦЕххьашха инзаре
Сурт хЮьттир цунна,
Мох хьекхарцанна:
ДегІе зуз доуьйтуш
Шен ненан коша тІехь,
Мохо буьйсанна,
Ден кІай маж ловзош,
Еттайолуьйтуш.

Буьйса кагъелла
Хаьрцича санна,
ХЮора дош шена
Хезначух хьалххе,
Мискачу ненан
Аз хезча санна,
Хийти те вевзи те,
Шен да
Мискачун хьолехь?

Цунна и эшарш
Хир яц хьалха хезна.
Нуьйра тІехь тийна
Набарха иза.
Зуьйш и хехь лаьттарш
Гергахьа кхаьчна,

Накъостий цуина
Гергахъа хыйза.

Говро хур элир,
Iусам самвелир,
— Хьо ву и ИбрахIим
ГIароллаш толлуш?
Iусамас гIан дийцир,
ИбрахIим цецвелир:
— Муьлхха а чалх йоний
ГIенах гуш хьулуш!—

Ший а партизан
ГIом биц а белла
Дийцарш а динна
Къаьстира вовших.
Говро бертаза
Вадий гIелвелла,
Цуина дов дина,
ИбрахIим варшахъ.

Лиэкхара гIаша
Набаран эшарш.
Духа а Iусаме
Даьхкира гIенаш.
Амма гIенаша
Цуина гайтинарш
Буйсанан къайлехъ
Дайра мисканаш.

Говро хур элир,
Гусам самвелир,
Блабран са длаэцна
Хьалххахь ю лампа.
Цеххьашха хезир.
Накъостан узар,
Хааделир лаэцна
Ийзош шен хумпар.

Ойлая ца кхуьуш
Балийтир буйн цо,
Ямарт мостагла
Татол чу вожош.
Шаьлта а йоккхуш
Чогла ластийр цо,
И а, шолгла а
Цийла а карчош.

Шитъ хилла ца Гара
Цигахь некъ лаэцнарш,
Кхозлагиниг вара
Болат схьа тоьхнарг...
Таккха шен кийра
Къовзош а хетта,
«Байттамал!» олий,
Лестий,
Охьакхета.

Акхалле вирзина
Бичерахов вара

Воглуш шен эскар
Сихдеш, тїелетош.
Ткѣа, жима Іусам!
Іуьллура буьрса,
Цунна гІовлахь доглуш
Ши татол дара.
Хьаььна шовда ду
Техкаеш буьйса,
Ткѣа вожа цІий ду
МостгІийн, Іусамин.

Татолал дехьахь
ГІаларт Іуьллу,
Юххехь доьгІна
Болатан тур ду.

Цен-эскархо ву и,
Дика кІант, оьрси,
Сийлахь цІий леша
Оьздачу дегІах.
Ву иза оьрси,
Амма ву ваша,
Вайн Іусамина
Вуьзна тешамах.

Съездо шен болх дІахьо

ГІайренийх тІехдуйлуш,
Терк дедда доьду,
ГІад ца гуш санна
Шена хьалхахьа...

Ткъа гIалахъ Зубайран
Себира доьту
Накъосте жима сурт,
Хан яцъярхъама.

Хууш вац мисканиг
Шен ваша Iусам
Iуьллийла татолан
Тийначу йистехъ.
Го цунна бийшина
КIадбелла векалш,
Набарш еш Iохкуш
Аьндаже меттахъ.

Ахтаханов Iусман
И санна сема,
Цуьнца къамел деш:
Воллу меллаша.
«Сурт дика даьлла...
Дахаран чемаш
МостагIел а тоьлла
Хир-кха, ткъа тодеш.»

ЦIеххъашха гIалахъ
Евлира тоьпаш,
ГIалин майданех
ТIеман хьетт хилла.
Пулемет сихъелла,
Гуттар кIажъоьхуш,

Некъашкахъ бергийнъ,
Татанаш девлла.

— Же клентий! — ара-
Иккхира Іусман.
Себира герзех
Сихха кадетта!
— Варалаш! Гловтгалаш! —
Къарма-Солтас
Накъосташка, гловттош,
ЧлогІа мохъ бетта.

Идрис ву, гуттар а
Санна, собаре.
Амма тІулгал а
Хъуьнаре латта.
Машаран говзанча —
Хъоме Таштемир,
Темало а хилла,
Цуьнцанна лаьтта.

Ахриев Гафур,
Албогачиевца,
Темалошна сихха
Гайтам беш воллу.
Себирій, Іусманий
Мохал а маса
МостагІашна дуьхьал
Буьрсалла лоллу.

Хьаблххинчохь паха
Герзаш доьхкура,
Кечйора говраш
Нуьйраш а тохкуш.
Шайн пулемете
Тлех а доьттуьйтуш,
Бара н гавураш
Хюьнаш схьалоьхкуш.

— Же кIентий! Гур царна
Южаллин кхема!
Вина ву нохчо
Борз ехкинчу буса!
Тешнабехк бечарна
Кад малор бекхаман!
Ян церан бIарлагIа
Вай кхера буьрса!

— КIентий! Сих мало! —
Бохура Сергос,
Революцин лымаш
Майра а дохуш.
Аьчган дарц деттало
Тулгех гIиттош цуьргаш,
Ду чов хиларх догIмаш
Дегнан ца дохош.

Гегечкорин отряд
Майраллех юьзна,
Яра юхакхуьссуш

Мостагійин гіера.
Мокхазан нуьцкъал берд
Санна хІиттина —
Юхабевр боцуш
Вайнах а бара.

ИбрахІман тоьпца
Ціеран муш бара,
Еттара цергаца
Балда а лотьцуш.
Вайнехан туьпаца
Ціеэскархой бара,
Мостагійин цІарна
Дуьхьал цІе хотьцуш.

ИбрахІман этка
Юохлуш цІийх юьзир.
Сергос дІайихкир
ДоттагІчуьнан чов.
Лор башха хетта
Цо и чов йицйир,
Буьрса топ екийр
Деш бакъонан дов.

Бохкура кхачош
Вайн тіеман гІирсан.
Сихбелир мостагій
Тіеттіа тіом чІагІбеш.
ГІалех цІе хьерчош
Вайн штабан голоьцуш,

Хъавсир шайга йогий
Теман вайн хIонсаш.

Даледира цара
Штабан ах ценош.
Вайх цаI дийна волуш
Вай эша тарлац.
Декыйн сал йора
Бомбийн дарц Iенош,
Бомба вайгахь йолуш
Уьш тIекхочур бац.

Сихха етара
БичераховгIар.
Хъежаеш вайчар
Етара нилхха.
БурутIехь лаьттара
Теркан шин агIор
Дуьне керлан, ширан
Тиссалуш вовшех.

Эскархо, партизан!
Майра хIай бIаьхой!
Массо къаьмнийн къехой,
ТIамехь эделларш!
Халонийн бертаза,
Хилийти мерза
Берг къинхьегамхойн
Дерг доттагIалла!

Буьйсанийн, денойн
Набарза хало
Ю къаьмнийн гергарло
Иштта дахчийнарг.
ХIетахь лардина
Вай доттагIалло,
ХIинца а цуьн серло
Ю вай айинарг.

Говраш терсара
КIуьрлахь садукълуш.
ЦIийелла лекъира
Пулеметни юьхьгаш.
МостагIий сийсара
ГIалахь алсамбуьйлуш,
Бошмашкахь къежара
Керла кIайи юьхгаш.

ГIайгIа йора Сергос
Патармаш кхачош.
ИбрагIим хьажийра
Цо орца даккха.
Луьйтано лестош
ЦIийх юьзна мача,
Некъ сиха бадийра
Беречо тIаккха.

Бара куралла еш
Вайи бIаьхой цунах.
Серго а хууш:

— Боглур бу толам! —
Дошлой тоба еш,
Бузуш некъ ченах,
Гора схъахобхкуш
Буърса и болам!

Беллачех къахеташ,
Дагах цѣ ялла,
Хьобжура Идрис
Бло нилха болуш.
Молханан клурз бу
Юьхь тѣ хьобттина,
Буърса ву и тамехь
Льман, ка йолуш.

— Идрис ларлолахь! —
Боху Глафура.
Глафур ша а ву
Буърса цѣ санна.
Лавтта уьш клуьралахь,
Морхашлахь лам санна,
Наноша бинарш
Халкъана сийна.

Сергона го шеца
Хьуьнрехь ша саннарш,
Иштгачаьрпа мегар
Цѣргахь а ваха.
Идрисе хьобжу и —
Деган шен йовхоне,

Кыйсамехъ кхуллуче
Машаран дахар.

ПхьалгIахъ буърсаллица,
Белхалоша сихха
Теман цIерапошт
Борзанах йора.
Иза кхачаме дика-м
Яцара башха,
Слесарша сихалах
Лол тоьхна яра.

Цуьн болатана тIе
Яздир:
«Ленин»,
ТIаккха сийлахъ байракх
Хилира цунах.
Юкъара цхъа дог ду
Массо а вохвеш,
Сирла лаам бу
Ницкъ кхуллуш совнах.

Курпулийн болатан
Бертигаш дIакхийдош,
ТIом буькъа болчу
Хьабдир борзанниг!
Бохна бевдира уьн,
Айраш а дудуш, —
Хьалхахъ а гина
Бекхаман киртиг.

Зуламхошна тIе-
Йирзи биргIанаш,
ХIоьънаш а дийки,
Нуьцкъал шок етташ.
Латта а дегош
Оьгуш ду пенаш,
Амма цул товш тата
Хезна дац лергаш.

Цу хIоьънийн тата
Тийна далале:
— Хьалхахьа! — боху
Сергос воккхавеш.
— Хьалхахьа! — олий
Маьхьарий тухий
Хецало береш
МостагIа ведвеш.

МостагIийн броневик
Егийра девнехь,
Турпалша куьйгашца
И схьаяьккхира.
Кхул хьалха гина дац
Буьрсачу тIамехь
Ишттачу хьуьнарца
Герз схьадаьккхина.

Вайнаха тIамехь
Броневик яккхар
ЦIечу экархойн

Хилир дог гIаттош.
Забараш тамехь
Цу хьокъехь яхар
Дара белхалойн
Бийла дог хIиттош.

Революцин болам
Туййлира кхузахь,
Нийсо а, латта а
Халкъо схьадоккхуш.
Амма дагахьбаллам:
Тезетан озехь
Екара зурманаш
Декъий дIадухкуш.

Урамашкахь тиэза
Юьйлура тоьпаш,
ДIанехъа свлла
Йогура цIераш.
Хезара, амма
МаьI-маьIехь узарш
Съезде векалшка
Кхайкхи йохуш цIерш.

Эххара а бовш бара
Теман кIур гIалахь.
Хетара малх хьаьжна
Хьалхачул сирла.
Амма аз декара
Йиш локкхуш гIийла,

Дебачу кешнашкахъ
Цигахъ керл-керла.

Съездан заседане
БогIур бац цхьаберш.
Бирзи уыш майрра
Цу лавттан кийра.
Дешнашка дийцалац
Сов инзаре дерш,
Таъхъене кхочур уыш
Шайх хилла туыйра.

Царалахъ дара
Iусамин дегI а,
Иза карийнера
Татолан йистехъ.
Ткъа санитарко
КIенташка бохура:
— ХIара шай кари
Цуынгахъ, цу меттехъ.

Кисанахъ лелош
Хилла цо хIара,
Мисканна наб кхийти
Татолна гергахъ.
ХIайкалан битамехъ
Хилла те хIара
Аързунан сурт цо
Леладеш шеглахъ.

Оццул сов къялла
Хилла те цуынгахъ,
Деши долуш санна
Хара лалашдеш.
Амма кху цѣстан
Мах боцчу гаьргехъ
Ца кари цунна
Хумма а го деш.

Хьанна моьттура
Йоьхначу йуьйранна
Оьрсичо и шай
Делла дедена.
Хьаьхна хилла-кха
Цуьн кѣнтап-кѣнт Іилла
Юххехъ шен вешина,—
Цу оьрсичунна.

Санитаркера
Шай схьа а эцна,
Хьоьжуш ву Іусман,
Корта а техкош.
— Маржа Іусман я! —
Маржа тхайниг я!
Хийла къахьийги ахъ,
Наб дѣа а къехкош...

— Маржа шай яІ-кха!
Хумнаш дохку хьох.
Хьох хаьлдарг лахло —

Нахалахъ вайло.
Гулделча хьо басехъ
Дешеха тарло,
Тіаккха хьох хІонс хуьлий
Стаг хьалаволу.

Амма къайлехъ ахъ
Зулам дебійна,
Сутарниг хьолах
Хийла хьегийна,
Арахъ, цІахъ, хьаннашлахъ
КІелонаш йина,
Топ-тапчийн логaх
ПІелгаш тийсина.

Тапчанап юьхьиг
БІаьштиг тІе хІиттош,
Совдегаран бохча
Новкъахъ дІаэцна.
ХІаллакаллин юьхиг
Къамкъаргехъ латтош
Маларех вехча
Хьан гуо лецна.

Малхо вагочохъ,
Я гІуро вахьочохъ
Хьан бІаллагІо Іехош
Масана велла.
Адамаш гулделла

Дийцарш деш долчохъ
Ахъ хъайнаш хестош
Херо совъяьлла.

Алсам хьо гулдинарш
Бу барч дІалаьцна.
Хьовца цатарбелларш
Къелло дІаэцна.
Хьан карабаханарш
Тешамо тесна.
Церан сакхташ ахъа
Тайта тІслаьцна...

Кешнашкахъ локху
Зурманаш тийра,
Баьрзнаш тІс свлира
БІаьстенан бецаш.
Болатап дегнашкахъ
ГІайгІа тейнна,
Векалш баьхкира
Съездехъ яп кхелаш.

Товьлла бІаьхой бара
МогІара лаьтташ.
Серго вогІура
Маршалла ховттуш.
Ша тайпа малх бара
Царна тІехъ гІоттуш,
Халонаш ларехъ
Ирс хилар гойтуш!

Хьозий декара
Тюм хаьдча санна.
Терк а хетара
Хьалхачул тийна.
Велакъежара
Серго дог цIенна,
Ткъа цо хьоттура
Шен забарийна:

— ХIара мила ву?
— Долгиев Гулик ву!
— Иза мила ву?
— Долгиев Муса ву!
Тимар-Солта,
Мохьмад-Мирза,
Бохуш багарбеш
Хьалхахь Къарма-Солтас
Жоп ло хаам беш.

ДолгиевгIар бу
Къарма-Солта а тIехь
Дуккха а хенахь
Шайн цIераш яххал.
— Тайпан мел берш бу
Керим, хьуна тIаьхьа,
ЦIахь вуй шух техьа
Верг гIаж такхолла?
— Берриг мичара!
Бераш а ду цIахь.

Кхуьу дай шайна
Маьршачу лаьттахь!
Дужур кочара
Лоллин дукъ вайлахь,
Дехар ду тайна
Вайн ирсан хьаьттахь!..

— Шу вежарий хилар
Ша-шах а гуш ду.
Вовшех тера ду
Шалдича санна.
Ткъа кхузахь долу вай
Бартаца,
Дерриг вежарий ду —
Тешамца,
Дерриг халкъашца!

— Идрис! Iусман! ГIафур!
Схьагуллол, кIентий!
Вай съездан кхеташо,
Гульяй, яхийтий!
Геннахь юьйлура
Яккхий тоьпаш,
МаьI-маьIехь басешкахь
Текхара роташ.
Ткъа кинотеатрехь
Съезд болх беш яра,
Халкъана кхуллуш
Маршо а, барт а.

Бге де

Дийналлехъ и съезд
ДІаяхъар дара,
Бакъонан тлемаш тІехъ
Цуьн сацам уьйуш,
ГІалашка, ярташка
Векалш баржар,
Къаьмнашна юккъера
Шеконаш йойуш.

Мажош къежъеллачийн,
Яхъаш къоначийн
БІаьргаш серлабаьхнарг
Хьоме бакъ дерг ду.
Амма кху муьрехъ
Халкъо хаьржинчийн
Трибунаш йоццохъ
Дийца дезар ду.

Меттиг хийцина,
Кхин мур схьакхаьчна,
ЦІаро цІен бос тоьхна,
Іуьйрено нур тоьхна,
Съездо шен кхеташо
Чакхенга ехьна,
Амма съездап гІуллакх
Хьонш ду катохна.

Лампеша хазийна
ГІалин йоккха хІусам

Йолчуъра баъхки
Лам, арц, Ын лардеш.
ГІантийн меттана
Меттиг дІалаъчна
КІохцалийн сара бу
Буцуш моґарш деш.

Къонахалло цуънан
ГІуллакх до кхочуш,
Лела и дийнахъ а,
Буса а толлуш.
Ламанийн кортош
Морхашка кхевдина
Трибуна ю хІинца,
Бакъонаш кхолуш.

Яккхийра-тоъпаш
Къекъаран пренехъ
Телата гІайгІа беш.
Дуьйцуш ю тоъпаш.
Шен дешнаш кхуьйсун ю
Юкъа-кара бомба,
Буорзанан цІерпошт ю
ЖамІан дош тоъхна.

Аренаш гича
БІарлагІаш хІуьттуш
Хьомечийн даьІахкаш
ГІулгех а тарло.
ГІаккха сан гиччош

Кхехка цІий гІуьттуш,
Царах къахеташ
МостгІашна дарло.

Вицвала тигац
Ямарт Сорокин!
ЦхъайтталгІа эскар
Го-кха хъан бала!
Инзаре ду-кха цо
Гуччохь тохарал,
Дегза вай хъестар,
ДІовшан кад бала!

Бобхачун хІиллано
МостагІ валийра
ЦхъайтталгІий, итталгІий
Ши эскар доькъуш.
Къастаран холадло
Аьтту бохійра,
Хъоме доттагІий
Іожалле лобхкуш.

Хъалххе Іа доьлла,
Духар тишделла,
Берзина коган
Буьрсачу лайлахь,
Мацалла гІелделла,
Гонах цІе яьлла,
Тифо а эгош —
Дагалацал ахь!

Оърсийн белхалошца,
Сергон куьйгаллийца,
Малхбалехъара
Вайнаха тоьхна,
ХІаллакьхиларца,
Мазлакерчаьрца
Цу Прохладнера
МостигІий боьхна.

ЦхъайггалгІий,
ИтталгІий
Эскарех тІемлой
Кхийтира вошаллехь
Вовшашна мара.
Дара и вайпехан
Вовшалле хьалхар,
МостагІашна тылехь а
Еттарца майрра!

ХІай, Мазлак-гІала!
Хьан серлонаш кхочу
Мажъелла дагІахкаш
Іохкучу йисте.
Ибишев Іабадан,
Майрачу нохчочун
Дошлойн атакан
Кхихкинчу метте.

Кхечир уьш гІала
Молханан кІуьрлахь.

Кіур мохехь байра,
Кир тіехь лар юьтуш.
Говраш гіеллелла
Ехъара Іаьнаршлахь,
Қьонахий бара
Іиндагіе хІуьттуш:

«ХІара Мазлак-гілала
Яьккхи вай, кІентий!
Бичераховгіеран
Қоьрта гіап йолу.
Лайна мацалла,
Халонаш лайн вай,
ХІилла а мостагіийн
Іинзаре долу!

Буру-гіалара
Малхбале боьду
Некъ маршабоккхуш
Накьостий лета.
Тіетгіа гергахьа
Толам схьакъеда,
Вайн біаьхойн дакьош
Іцхьаьна а кхета...

Амма хала ду
Цкъачунна вайна.
Патармаш кхачийна,
Сурсатах хаьдда.
Лаха дезаш ду

Дерг мостагІ вийна,
Цуьнгара лахьийна,
Дай, тІам тІе хІотта!

Дерриг а толур
ЧІогІа сатоьхча.
Вайнах деца вай,
Даим садетташ.
Асланбека олу:
«ХІинца вай тоьлча,
Ирсе дехар вай
Дуьне дІадетташ!»

Оьхура денош,
Тоьпаш йохъелла
Яра хи чу Іуьттуш
Хиэнех цІе йойуш.
Оьхура денош,
БІаьргашна мацалла
Эппазнаш хІуьттуш,
БІаллагІаш гойтуш.

Говрийн декъий дара
БІаьхоша дууш.
ТІеман гІирс бара
МостагІашкара боккхуш.
Цхьа майралла яра
Уьш ларба хууш,
Цхьа сатохар дара
КІелхъара бохуш.

Хин бай-кха мецан,
Берзаний, наб йэвш!
Хин бай уьш карахь
Тіеман гірс боцуш!
Амма хетта яц
Тахан санна товш,
Сийна стигал, гург
Шен бух а боцуш!

Хетало малхбалера
Хезаш, гуш санна,
Беса дохк тіехь долу
Вайн хьоме Орга.
Хета лобхкуш санна,
Цо сирла тулгіенаш
Бакъонан дераллехь
Мостагіий огу.

Тіеман цІергахула
Чакх а лилхина,
Мазлакехь кичча ду
Вовшийн марадихка.
Адамаш — тіемлой,
Тайп-тайпа кьомех,
И гіала йоккхуш
Цхьаьний схьадаьхи.

Лелхаран цІарца
Хіаваъ а цостуш,
Токхам хадаеш,
Уьрсочух терра

Тохна тлехь кхорзуш,
Совлжа тлехь глала
Екъяелла ю,
Кхерам ца терна.

МостагИйн цлога
Хьулделла кхузахь,
Лавттина катоха
Шен аьтту баллалц.
Цо глалех катыхна
Амма белхалой
Бу глала лур йоцуш
Берриг шавш баллалц!

ХIун эр командиро
Ишттачу хьолехь,
Патармий, сискал
Длакховдо йоцчохь?
Мазлакехь хиларо
Ишттачу балехь
Iабад Iамийр, ала
Хийла ларйонург.

ХIуьттура куьцаш
Iабада дуьйцуш:
Меца вайн эскарш
Цамгарша Iийжош.
Дан амал доцуш
Буру дIаовцуш,
Юха а леташ
Лавмнашка даьржаш.

Дарвелла Деникин
Паччахыйн гоьнца,
Аьчгаца, царца
Веар галгайн чу.
Мацалло эгийн
Адмаш хьешарца,
Шкуро дераллица
Кхечир Буру чу.

Лаьмнашкахь, Іаннашкахь
Тифо а хьобкхуш,
Бисинарш кьайллах
Гуьржийн чу обхуш,
Ламанан галгашкахь
Го деш, уьш кхобуш,
Серго ву тоба еш,
Царна некъ хьобхуш.

Дийцина вер вац
Турпалийн некъех,
Шашлахь, я цергахь,
Я дорцехь бинчу.
Цкъаццкъа уьш бовлац
Лечкъанза мостагех,
Цюз санна сутар
Эвла баьржинчу.

...Гюдмийн такхоррал
Тіулг лаьтта Іинчохь,

Батто ло кѣгадеш
Готтучу буьххьехъ.
Цу тѣхъахъ бере ву
Зоврталчу динахъ,
Индагѣхъ хьулвелла
Тулгана юххехъ.

Тулган долуш санна
Ши лерг а доьгІна,
Тийнна, лерина
Говр ю ладоьгІна.
Шелоно ловьхуьйтуш
Татолан ша бу?
Я кѣйлах гІашло ву
Тулгехъа воьгуш?

Доьгу ши гІаларт
Кхузахъа нисса,
Товпийн юьхьигаш
Белашца кѣгаш.
Меллаша ерзайо
Шен топ Идриса —
Тулган агІонца
Цаьргехъа кѣдош.

Сихха топ хьулийо цо,
Бевзина богІурш.
— Ассалам Іалайкум,
Хьевели-кха тхойшиъ!
— Ва Іалайкум салам!

Бехк ма бац боккхург,
Девзаш ду буърса
Гуллакхаш вешан.

— Деникинцаш бу
Дерриг дІадоккхуш.
Бахъана доцуш
Бу ирах уьхкуш.
Ерриг цІий, цІе ю
Кхерсташ ГІалгІайн чохъ,
Яртийн даьхний ду
Цара дІаловьхкуш.

Вайнах бу къайллах
Герзаш Іалашдеш,
Орца доккхушехъ
ГІовттур бу берриг.
Дудаев Султан ву
Ма хуьллу кхочушдеш
Сергос вайга аьлларг,
Ахъ аьлларг дерриг.

Бийшаза бара уьш
Масийтга буса.
Идриса уьш шеца
СадаІа бигира.
ДІохъ мостагІий бара
ГІаролла толлуш,
Церан ГІароллех а
Ло тІе оьгура.

...Лохачу цийнан не! еллало хьалхахь.
Серго цецваьлла кхунна тевогӀу.
— Хишца а вижаза! Мегар дац, хаалахь,
Ахь хьайн дегӀ халкъана Ӏалашда догӀу!

Такхавой чу вугу комиссаро накъост.
— КӀеззиг мукъа наб е!» — олий цо буьйр до.
Духарца, герзаца тевжинчу лъомо,
Халла бен ца хезаш набаран хар-р до.

Серго хьобжу цуьнга ненан бӀаьргашца,
Корта а лестош, вела а кьежаш.
Безаман ницкъ бу турпал белхашца
Цу халчу заман чохь дагна тӀе тийжаш.

Ткъа Деникинан дӀовш ӀалгӀайн чохь кхехка,
Яртех чимаш беш, адмийн ций Ӏенош.
Мел хилларг а довш бисинарш бохку
Кханенна тӀом кечбеш къайлехь хьош денош.

Вайн Ӏала етталo мостагӀийн карахь,
Нуьцкъалчу тӀамо Нохчийн чохь егош.
Массо а кертахь ӀойтӀахь, ГихтӀехь —
Революцин Ӏепаш мостагӀий эгош.

Пролетариат — бохург девзира
ХӀетахь вайн дайшна, мехаладаьлла.
Ленинан дешнаш цуьнгахь хезира,
ТӀемашкахь цунах вайн тхьамда хилла.

Уьш Грозный-ГІалин белхалой бара,
Хало сов яларах вай дІа ца кхуьссуш.
Уьш мехкдаьттанан белхалой бара,
ПарГІато яккха кІад ца луш кЪуьйсун.

Комиссар Сафонов мехкдаьттантІехь,
Суьйра-Коьртан басахь хьийзина хийла.
Белхалойн батальон кхуьура хІетахь,
Вайн ГІуллакхана чІагІо шех хилла.

Вышканаш лаьттара лекха гуш цигахь,
Сийна боьлакаш, сирла и ирзуш,
ГІайГІаеш хетара хІусумаш ГІашлахь,
Сар-сарахь екаш делхарца мерзаш.

Иштта делахь а, эвлан йистер а
ДІахьажча хаза гора промыслаш.
Буса а, дийнахь а тата ца тоьра,
Лаьтта хаддаза йохуш и хазнаш.

Екхначу стигалах кес доьжча санна,
Седарчий лепара сарахь Суьйра-Коьртахь
Біешерийн ГІайГІанах цара дохуш санна,
Цаьрга дІахьобжура даим кЪехой юьртахь

Вышканийн баххьашкахь лампанаш йогу,
Баххашкахь хьулделла ІидагІехь ирзуш.
ГІайГІаеш хІусамаш парГІатох хьобгу,
Сингаттам совбаьлла делхарца мерзаш.

Иштта хІунда ду дешип хІорд болчохь?
Иштта хІунда ду цу хазнийн ломахь?
Дуьне башха ду вышканаш йолчохь,
Амма хьал, латта ду йовссарийн долахь.

Халкъо сатийсар дахар сирла дан —
Дорзуш ду хІинца бакъонан девне.
Шира дуьне ду шен хьал Іалашда
ГІерташ; ладоьгІуш лозучу чевне.

...Комиссар Сафронов малхо вагийна,
Басахь цо гІулч туьйсун сахьат ду хийла.
Белхалойн батальон Іамо йолийна,
Толаме сатуьйсун буьйла уьш белла.

Белхалойн бедарех нефтан хьожа йогІу,
Комиссар воьлла белхалойн балхах.
Хаьа цунна царех бІо хила богІий,
Хьалха а бевлла, халкъ даккха балех.

Шийлачу хин стака мехала хета —
Аьхкенан дийнахь, кхузахь, к'ъаьсттина.
Нефтан хьожа стеган садукъдеш кхета.
Делкъанан товнехь кхузахь хІоьсттина.

Амма нежнаш ду хьуьल्लीгахь лаьтташ,
Церан ІиндагІе шийла хІо кхоьхьу.
Дехьо шовда ду стиглан сурт хІинттон
Гомхачу бухехь кІорге а оьхьуш.

Делахъ а, баккъаш тѣхъ хъацарш леша.
Кучамаш тѣхула кѣйн туьха хѣотти.
Белхалойн моѣарша Іамадо хъеша
Мостигій, латтій низамца хѣуьгтуш.

Гѣала! Кхехкаш болчу
Тхан белхан эшарш!
Хъанна моьттура
Исбаьхъа гѣала
Темашкахъ ятталур,
Теман цѣаро
Юккъехул екъна!

Кхерамна дуьхъал майра ю гѣала.
Маьхъаршна, кхайкхаршна,
Еттаршна, Иттаршна
Тѣхулалелхаш, мохал хъалхабевлла,
Гѣарабевлла майралла, дошлой бу балош,
Асланбек Шериповс.

Штабехъ ца Іара и, кхечаьрга буьйр дой,
Утгаре халлачу тѣам тѣе хѣуттура.
Хийла цуьнан дин гучура боккхура,
Атаке ца вохуьйтуш сацо гѣертара.
Царна командир тѣех дукхавезара.

Амма цу балхах дош ца хуьлура,
Тѣекхачнарг говрара цо воссавора.
— Буьйр до! Говр схъало! Сихха! — олура,
Лом саина атаке и кхоссалора.

Дашна говза вара, нахапа а хууш,
Амма тІамехъ ву кІезиг вистхуьлуш.
Мисаран болтан тур ду цуьнан буйнахъ.
Дашал тоьлуш хьакъ мостагІчунна луш.

И буьрса вогІура: вадал хьо мостагІ!
КІелхъаравалийтац ша тІаьхъаваьлча
Топан дІаьндарг а туьрна некъ буьтуш
Нацкъара йолура Асланбек волчоьх.

Бухабевддарш а атаке боьлхура
Асланбек гича кІаррийн кесгашлахъ.
Дерриг а дегнаш и гуш кхехкара,
Цуьнан майралла караш шайгахъ!

Амма белларш бу булалуш оьгуш,
Говраш а ю леш, терсарца йоьлхуш
Амма гІалин хьал ду тІеттІа ирлуш,
ГІирс кхачий, мостагІий бу тІетта оьхуш.

Лийтира дерра, догІмаш ца кхоош,
Диллира дера мостагІий багош,
Белхалойн батальон классан сий кхолуш,
Амма тІеман гІирс чакхбели кхачош.

— Ларлуш духадовла! — эли Сафоновс,
Ша тІаьхъа сецир мостагІ вухаветташ.
Циггахъ и леци гІерано го беш,
ЖовхІаран дегІах дІовше кадетташ.

Берриг кхачийра вайн тIеман гIирсаш.
МостагIашна гIирс луш паччахьаш бара.
ГIалех девлира дерзаш тIесерсаш,
ТIом цIарца болалуш, юьрта беара.

Дуккха а ду дийца дог тIех Iовжош дерш.
Делха дицделла уьш дукха гарна.
Дицлур доцуш деца царех къаьсташ дерш —
ГIуьтту оьгIзалла и дагадарна:

Комиссар Сафонов юьхь беса лаьтта.
Цунна гобина мостагIий буьйлу,
Цунна мер кIел цхаммо пIелг Iуьтту.
Вукхо муш бихкина куьйгаш тIекъуьйлу.

— Муха ду хIинца?

— Пис дохкояьлла! —

Юха а буьйлу уьш гIовгIаеш акха, —
Комиссар юьхьенца хьаьким а лелла,
Ву хIинца воллуш шен ял дIаяккха!

Вела а къежна, собаре хьаьжна,
ПаргIат вистхилира Сафонов цигахь:
«Шен хьакъ дIаэцна шух маса вожна»
Сан болх хилира дагош шу цIергахь.

Дохко ца ваьлла, вац со леш эрна.
Сан бIаьхой бекхам беш, летар бу толлац!
Дохко шу довла, шайн хан кхачарна.
Гур шуна шайх чим беш, кхача шу даллац!

Хаза хир ду дуьне. ЙогIур ю бIаьсте.
Хьанна ца лаьара тIаккха зокх хьега!
Дуьсуш ду дуьне, Iожалле со леста,
Амма воккхавеш бакъонна къахьегна!»

Зуламе муьшо къевлира легаш,
ЦIий дессуш бIаьргаш чу бода хIоьттира.
ТагIалкх а яшош дерз а ду легаш,
Комиссаран чоа мохо хьадира.

Кхозура иза тагIалкках веза,
Тоьллачу мостагIийн луур а даьлла.
И хьевеш дерзаца мохан аз цIийза,
Терра ша бохучух: «Ва, орца дала!»

Iожаллина дуьхьалкхийти н майрра,
Кхерамах цхьа зирх герга ца буьтуш.
Нур хили цунах, Кавказан оьрсичух
Хинийолчу тIаьхьене башха некъ боьтуш.

Промыслаш екаш хазара цунна,
Тахана вайна хезаш дерг санна
Къинхьегаман маршо елара цунна,
Елара вышканаш сайийларцанна.

Собаре хьоьжура кханене иза,
Iаьвдина воллушехь тIийриго кьиза,
Хиндолчун нур гарна къонахаллица,
Iожалле атта вирзира иза.

Цуьнца яхьбуьйлун цу дийнахь гIалахь
Лийти вовшашна гIо дан хIиттина
Нохчий а, гIалгIай а, оьрсий а бертахь,
Цадуху вошалла ницкъ лун гIаьттина.

Белхалойн къехойн дегнаша хьора
Цуьнан чIир хинболчу тIемашкахь леа.
Бухабевлла бIаьхой ярташа хьора
Бекхам кечбеш йолчу шайга дIабехна.

Чечана, Чехкара, масана Гуьмсе!
Евзира шуна цу цIеран алу?
Буьрса кхехкара Қарабулак, Соьлже,
Iеткъара вайна мостагIийн талу.

ПаргIато езаро вай хьуьнре дора,
Бакьонан чIиро дегнаш чIагIдора,
Ярташ ягаро сов буьрса дора,
Цундела мостагIийн декъех сая йора.

Къийсам дIахьош бу

Пролетарнат нийсонан тхьамда —
Хьалха ю вайна муьлхха а хало ловш.
Вайн болатан барт — толаман маIда —
ХIонс ю вайн ницкъан къийсамашкахь товш.

ДIаелла яц вай гIала мостагIашна,
Цкъачунна хIусме саьрмик боссарх.
Гуьмсехь, Мазлакехь хаба нохчашна
Вайн гIала Iалашъяр вайна тIедоссар.

Туркойн тІамера вухавирзина
Лазарь Бичерахов хІилланца, цІарца.
ВогІуш ву нохчийн чу тІамца сихийнна,
Шен вукху вешица зулме барт барца.

Зуламе Георгий Бичерахов ву
Лазарь вар доьхуш килсехь доІа деш.
Юха а гІала ю кыйсамна кечлуш,
Къорачу лаппагІех толаман суй беш.

Георгис некъ боьху Лазарна гІали чу,
Кхерам, кхаъ, хІилла — дерриг гулдина.
Амма нохчийн халкъ ду хьаьжна шен дозане,
Маршонна да санна, хе кІант хІоттийна.

Къайлах дуьхьалваха Георгий генна,
Лазарца барт би цо некъ баккха тІамца.
ТІехьахь Деникин, дІовш даржош денна,
БичераховгІар — дуьхьал схьагІерташ цІарца.

ГІала сема ю, Нохчийн чов сийса,
Гуьмсел дехьахь лаьтта турпалийн тоба.
Малхбале хьаьжна ю йоккха топ буьрса,
КІентий а маршонца шаьш динарш тоба.

Сирлачу стигалахь кІайн морха йогІу,
Партал, меллаша текхна меттахъхьеш.
Іаламан тийналлехь наб-м ца йогІу,
Ойланийн чолхехь бу бетташ вайн хьеш.

Кетар ятлош санна дахдели тата,
Кергах чешалг хьекхарх тардели тлаккха.
МостагИийн цѣрпошт ю эчиг схьаѣттош,
БичераховгIар бу богIуш некъ баккха.

Лавттан кIур хIовттина кIентийн кортош тIехь,
Серлаѣоллушехь буьрса жоп дели царна.
Амма дера егош аьчган некъа тIехь,
Борзанан цѣрпошт ю, комаьрша цIарна.

— КIентий! Ма дохалаш! ТIетоха царна! —
Дегнаш гIиттош ву вайн Iабдулрешид!
Кхерам цунах кхоьруш тIебоьду цIарна,
Майралла яьлла ву цунах массо кIант.

Исаев ву иза толаман байрахь,
Цѣргахь а, дорцехь а охьа ца юьллуш.
Iусман а ву кхузахь мостагИийн айраш
Малхе довттуьйтуш дера а дуьллуш.

Себир а дарвелла вешин, Даймехкан
ЧIир оьцуш ву кхузахь майра лом хилла.
Айманехь тарбелла хин чIара санна,
Нохчий бу дорцаца тарбелла бевлла.

ХIинца а бу турпалш цу декначу дийнан,
ГIиллакхе ца хета гергарчех яздар.
Зама мел юьйлу иллешна тIаьхьенийн
Шайн цIерашца цара кхоьхьур ду хаздар.

Тіом бах мел бели яхьбуьйлу турпалш,
Маьхьарий детта цар тоьпел а чога.
Мостага эхьаца ведда длавоьду,
Зеделла царна вайн кевнан дога.

Некъ бац нохчийн чу мостагичунна!
Латта хьо гала белхан йиш локхуш.
Іад дойна кхузахь Бичераховгеран,
Деникин, Шкуро ву вада кор локхуш.

Буьрсачу денойн Іаткьар ца лайна,
Хьераевллера церан ардангаш.
Таьхьарчу довшан бала Іанийна,
Яртех це тесира, етта длаьндаргаш.

Зуламхой севцира регІан басенехь,
Каетташ идийна вайн шинарш юуш.
ХІоттийна эвссара зуламан герз гонехь,
Акха цигахь Іаьхна къаьркъанаш муьйлуш.

Хьалхахь, бухахь Іуьллуш йоккха юрт гора,
Юокъехь ирах момсар йолуш.
Башха дина долу маьждиг къегадора
Малхо Іанийна зІаьнарш тІехь йогуш.

Бешшехь герз карахь бинарш бу леташ,
Асланбек ву цигахь — вайн къехойн тхьамда!
МостагІий бегош каррехь, шаьлта вайн
кхерсшташ
Мила ву дуьненахь вайн халкъах лай дан!

— Мостагійин дукхаллех кхера ма лолаш!
Хаалаш вайн дайша бакъ долуш баьхнарг:
Акхаройн дукхалло кегайо хотийш.
Хиларх цхьалха ша лом ду катобхнарг! —

Олий Асланбека гІиттадо дегнаш,
КІадбелла, мацбелла, гІелбелла болчийн.
Уьш толаме бига билгалдо некъаш,
Баланех тІехбовла тешаме долчех.

Хьобкхуш ду мехаш, екаш ю тоьпаш.
Аштаркхнехь дендо ЦхьайтталгІа эскар.
Нуьцкъал ду лелхаш Кировс лун жобпаш,
Цо вайна гІо кечдо, толам бу бекар!

Мацца а партизан варсахь дІатаьІча,
Буйсанан кийрахь къайлехь набарна,
ГІенах го кхаьрзина беран цуьрг цІийлахь,
Йобжна басаршлахь цІен тайниг санна...

Нанас сагатдо

Зубайр дІахьобжура, шовкъо Іадийна,
Бошмашлахь йолчу хьоме АтагІе.
Цу эвлал дехьахь, шен «шах-х» дахдина,
Органо лобллура тулгІенца тулгІе.

Шемешна Шеме вина мохк беца! —
Элира бердан йистера дІахьаьжна.
Мискачу кертахь йоблхуш ерг еца,
Шераша хьаьстина теяре хьежна.

Амма сатийсам сов буърса хьиэшна
Замано, луш йолчо гІайгІанаш хьиэшна.
Цундела гергахь дог оьцург эшна,
КІант махках ваккхарна СоьлжагІаз ешна.

— Лулахо, маршалла! Де дика хилда!
Ма елха! Дуьне ду де-буьйса хуьйцуш! —
Зубайра гІертара собаре хилла,
СоьлжагІаз тея, цуьнан дог оьцуш.

— Марша ва кхирстинарг, генахь ирс
лехнарг!

Кхечи хьо винчу, дуьне гездина. —
Ялхитта шо ду со айса вакхийнарг
Мичахь ву ца хууш йоьлхуш са дайна.

Бехкаха зирх боцуш вара и цІена,
Хьомечун куьйгаш дихкина дара. ●
Ткъа когех болатан буржалш тоьхна,
Полицис иза юьртах ваьккхира.

Іуйренаш, суьйренаш, бІаьстенаш хуьйцуш,
Йовха аьхкенаш — шершкара шераш —
Сибрехара Арслан цІаваре хьоьжуш
КІадбелла, бІарзбелла бІаьргаш бу лешаш.

Корта кІайбелла сан ломахь ло санна,
Даьгначу, къохкан гах терра ду дегІ сан.
Амма кІант везаран сирла цІе кийрахь
Йовш яц-кха елхарх, ца йоьлхуш ладегІарх.

Ойла йо Зубайра йоккачу стеган,
Ойла ярх карадац синтем лун дешнаш.
Цунна геннара татанаш хеза,
Стигалан ах цийеш яържина зІаьнарш.

Кхане йогІу

Ахчанца, кхоаца, герзаца сихха
Шкуро вара лосьхуш ГІалгІайн чухь Серго,
Амма гІалгІайн гІоьнца маьрша и ваха
Тифлисехула Микоянна герга.

Меньшевикийн Гуьржех, Камос гІо а деш,
Серго лечкьира мостагІийн зулмах.
Вахара Бакух. Ткьа царех лечкьадеш,
ДІакхобьхуш гира партис болх, кьайллах.

Бакух англичанаш бара: «олрайт!» — бохуш
«Оккей!» — дацара оккупанташна.
Партии кьайтенаш Іора а йохуш,
Ярмартхо вара йобттуьйтуш вайна.

Ямартонан кьахьо вайн маьлхан тевнехь
Каспин гІамаршлахь ю-кха хьеревеш.
Ткьей ялханна хьовха, ирчачу дийнехь
Хийла кьаххашлахь тоьхна комиссар вуьйш.

Дуьйцу а ца хезна Іазапан денош
Ийгира коча йогуш вайн ярташ.
Сатохарх буьзна вайн толам денлуш,
Бара и бахчош, дІакьестош дерташ.

...Серго кхечира Аштаркхни-гІала,
Киров карийра бекхам бан кечлуш.
Сийлахь Ленинера кхоччуш гІо хилла,
Аьтту беара тІамна хьуьнарш луш.

ХІетале кхетта гІалглазкхийн кьехой
Бара майрра вайн байракх кІел хІуьттуш.
ХІирий а тІетІа тосуш деникинхой,
Накьостий хуьлуш вайн, мостагІ дІаьттуш.

Южалла

ГІожах гІортор еш ке тІе текхира,
СовлжагІаз юха а новкъа бІаьрг тоха.
Утармех тевжина, хьовжуш сецира,
Ша-шена йохуш кІентан цІе лохха.

Лулахочо къайллах йовлакх хьаькхира,
Бесни тІе керчина тІадам дІабоккхуш.
СовлжагІазна къайлах дерг цунна хаьа:
Мискачун кІант вер паччахьалло
Халкъах окхуш.

Генарчу Сибирех, Байкалал дехьаь,
Иза дІавовљлина каторжникаша.
БерхІнгта шарахь, хьежнарг кху кетІахь
КІант кхочий, ша ю луллахь кешнашна.

Цу хьокъехь кегІат даийтинера,
Къахеташ волчу цхьана оьрсичо.

Кеглато бохург д'алачкыйиера
К'ант варе хьобжучух, юьртан йозанчо.

Соялжаг'азан к'ентан к'ант а ву кхерсташ,
Ерриг юьртана адрес ца хууш.
Ненан мотт бицбелла, йиц'белла Дег'аста,
Хир ву и панахь ша башха кхуьуш...

...Эххар Соьлжаг'аз парг'ат'белира.
Набарха еара цунна Южалла.
Йоьхуш цу юьрто лахьте йиллира;
Цуьн дикаллина кхайкхош тоьшалла.

Т'аьхьависинарг

Коьрта т'е ч'енан кховр диллина,
Кхагаран хьожа ю бедарех
Таллархочун т'юьрмиг оьллина,
Тевжи и лег'анчу утармех.

Чамда ю когашкахь х'оттийна,
Маь'лигаш нек'аша мад'ийна,
Г'аланийн томмаг'аш диттина
Кхирстинчу цунна т'е летийна.

Студентан миска барцкь хьулдина
Лавттина и тхевнан чардакх т'ехь,
Берлинан, Гамбурган г'аланийн
Совдегарийн йистерчу кертахь.

Марксан «Капитал» хийлазза
Бедаршлахь цу чохь йиллина.

Студенто дааза, малаза
Марксаца ойланаш йина.

Белхалойн, студентийн боламехь,
Кхехкачохь Европан урамаш.
И студент цу байракхийн дарех
Чакххьежна, гуш вайн ламанаш.

Къийсамийн тулгѣша техкийна,
Кхерстаран дарцаша мерцина,
Берлин а, Париж а йитина
Иза шен Атагѣа вирзина.

Ша винчу кертарчу гѣа-бецан
Хьожа ю дерригеннал мерза.
Уггар а хьоме сарташ деца
Да-нана даьхначу кертан.

Ткъа хѣара утармех товжийна
Латтаво гѣайгѣин езалло.
Коьртан кѣуж ира а хѣоттийна
Хѣуттутто боху: «гѣел ма ло!»

Тергал дац цо можа олхазар,
Лерана генаш тѣхь декарх.
Цѣенош схьахьоежу бацалара
Кхоелинчу лач-корийн бѣаьргех.

Цѣенна тѣебоьду некъ хьулбина
Маргѣалчу, баьццарчу бецаша.
Ши шо ду цѣийнан неѣ къевлина
Соелжагѣаз яхана белхаршца.

Ца кхечи кІентикІант шен хенахь,
Ткъа кІант а вайшера Сибирехь,
ГІайгІанийн йоккхачу аймера
Йолшйла ца карий сагатдарх.

Коьрта тІе ченан кховр диллина,
Сийна бос байна бедар йолуш,
ЦІийнан цу корел а кховлина
Студент ву лаьттачохь тІулг хуьлуш.

Акхтаргаш — и баьцара холош,
Меллаша хьебеш ду шайн баххьаш
Татол тІехь геннийн лаба оллош,
Орамца чІагІбина шайн баххаш.

Дендаран малхо дано бина
Вайн бошмийн баьцара тхевнаш.
Адамах тІулг бан ца беана
Толам
Ерзаеш вайн чевнаш.

Шира цІа керлачу малха кІел
Замано хуьйцуш го цунна.
Денвелла а дехъаволу кел,
ТІехьахь дисинчу,
ГІайгІанца.

Себир го лулахь, кертал дехъахь
Вардан тІе марс-мангал буьллуш.
Дахар ду, хала делахь а,
ГІайгІин Инна тІе тІай туьллуш.

Злаьнарш

Турпаллин ницкъехъ
Барто буйн бора.
Лахътийн хьожанехъ
Ширалла йора.
Вайнахан юккъехъ
Толаман нур гора,
Ленинан нийсонехъ
Адамаш ора.

Тхан хьоме гIала
Серла хьо яьлла,
Октябран злаьнарш
Хьайна тIехъ яьгна!
Шайх хьан дай хила
ГIора ца хилла,
Хийла инарлаш
Сахаьдда эгна.

Оьрсийн белхало,
Нохчийн ахархо
Вара бIе дийнахъ
Хьо ларъеш леттарг.
Хьан хIора некъ, гIишло
ЦIий а еш дархо
Вуьйжира хIеттахъ,
ХIай, машарехъ лаьттарг!

Чечанан чимаш
ДIабехьн мохо.

Хирцинчу пенаш тІехъ
Хьардаш ширъелла.
Лекха и чІимаш
Лустбелла дохо
Ирча куц царна тІехъ —
ТІом бицба — аьлла.

ГІишлош гІевттина
Яьгнацохъ цІераш,
Бошмаша хьулдира
Іожаллин оьрнаш.
Маьрша малх кхийтира
Дендеш вайн ардаш,
Готанан дур дара
Чечанан арарнаш.

Денош уьдура
Ленинан партис,
Чимийн дахкаршлахъ,
ГІаланаш гІиттош.
Денош уьдура,
Партин дарбанца,
Мехкан чевнашлахъ
Тоялар хІиттош.

Хазделир дуьне —
Ирах а кхерсташ
Стигалап Іодах
Керла зІидигаш.
БІаьстенан хазне

Йовхонца хьобстуш,
Хьобжура малхах
Дендаран зІаьнарш.

БІаьрг хиллал хаза
Кхиъна зІийдигаш.
Байракхан дарех
Таръелла малхбале.
Кавказ ю кхуьуш
Советаш тайна,
Ленинан хьекъало
Айина серле.

ДІадели Іазап,
Паччахьаллин зулман.
Заманийн адмаша
Лехнарг схьахІоьтти!
Толаман лобмаш
Тахана керла
Вайн дегнийн баьрчехь
Хьакъ долуш хІитти.

Амма январо
Еара шело —
Вахара Ленин,
ГІайгІо Іадош.
Доккхачу воно
Кхерадо тило.
Карадац сурт дилла
Цу хьолан цхьа дош.

Темашкахъ даьккхина
Лѣпа прѣ хѣта
Цаьххьашъ беанчу
Бодо хьулдина.
Аре цѣиелла
Сов халахетта,
Ткъа лаьмнашъ гаьржачу
Добхкро къевлина.

Ленина байлахъ вай
Дитича санна,
Галам а дара
Къинхетам байна,
Злаьнаршъ ца йисина
Сенчу стиглаца,
Малх гуттаренна
Ишчохъ лечкъина.

Вайшехан дегнашъ
Девллера генна,
Блаьргашъ а бара
ГайгIo бIарзбина.
Тезетан гаьржа некъ
Бижица санна
Москвара дувйна схьа
Кху Нохчийн човина.

Дерра кхерзира
Ленинцийн кийрошъ,
Иизаре гайгIа
Къаръяла ца туьгушъ.

Амма хиллера
Мостагийн гонаш
Вайн дагах ю Ютта
Йиш хиларх хьогуш.

Чуьрке дайалой
Зезагийн лепар?
Мозане кхолалой
Маьлхан шен бляьсте?
Белхашкахь хаало
Лешинан дахар,
Цуьнга кхоллало
Халкъан ирс дарстар!

Яра бляьстенаш
Аьхкенаша хуьйцуш,
Корта сирлора
Хьаж хершних дузуш.
Ленин а вара
Даим вай хьогьстуш,
Къанлуш долу дегнаш
Къон а деш дусуш.

Доккха вайн дахар
Лаятта тлехь кхехка,
Кхиамийн сийлалло
Дерг дуьне декош.
Цу балхо хьулдора
Снигаттаме дерг —
Кхоллабийн сихалло
ГайгIа дIакъехкош.

Заводийн туьнкалгаш
Ийало лустлуш,
Машаран кIарраш
ГIуьтту царна тIехь.
Тиша пхьалгIийин цIаьлгаш
Юьстах а юьйлуш,
Яккхийчу царна луш
Меттиг ю лаьттахь.

Халкъана хиира
Хьекъалан малхехь
Ленин вехаш хилар
Цкъа а лийр воцуш.
Нур долу стигал,
Гуш ерг малхбалехь,
Ленинан байракхах
Ю башхо йоцуш.

Ломахь биллинчу
ХIора пекъаца,
Вайн ницкъо яьккхинчу
ХIора ирхонца,
Доккхачу я жимчу
ХIора гIуллакхца
ДогIу Iалашоне
Ленин волуш дагца.

Пхеашерийн планаш —
Турпал некъ бара,
Далийра цу некъо
Доккхачу вайн хьоле.

Акхалло хьешна мохк
Хийцалуш бара,
Партии хьекъало
Берзон машиналле.

Цу шерийн сирла лар
Ю Суьйра-Коьртахь,
Нефтан шортонца,
Вышканийн сурца.
Вайн Грозный-Галарчу
Заводийн кертахь
Башхачу Гирсащца
Куц го цуьн суртан.

Хийла вай Шела,
Шуьйта, МалГабек
Къагийна халкъан
Кхолларан балхо.
И ду партис вай
Толаме далор,
И ду серло яр
Бакъонан малхо.

Машиныйн ницкъалчу
Буха тӀехь дара
Ахархой колхозехь
Хьалдолуш хилар.
Къеллин ГайГанан
Меттана дара —
Машиныйн говзаллех
Кхуьуш уьш хилар.

Ттаккха тосура
Юьрто шен тІелхиг,
Дара керла дахар
ХІиттош шен гІишлош.
Сихха доьрзура
ХІусме керланиг,
ТІетта даккхийдер
Вайн юьртахь гІиттош.

Керла хьал дара
Корах чукхийдаш,
Серлонца, зазашца
Зокх хьалауьуш.
ХІора гонна тІехь
Муттане Іежаш
Алунаи бос бетташ
Хета цІен догуш.

Безаман, прсан
Иллиш декара
Тиша черт хуьйцуш
Беанчу кузах.
ГІалин, вайн юьртаи
ДоттагІалла дара
Шен дашо тІам хьоьцуш
Кхуьуш вайн кхузахь.

Цуьнца дебара
Юьртахь машинаш,
ГІалахь совдолура
Жижиг, шура, даьтта.

МостагИий хебара,
Эташ шайн дегнаш,
— Жолам! — олура, —
Ширалла лени лавтта.

Турпалчу белхийн
Шераш уьдура,
Къинхьегаман кыйсам
Вайн махкахь кхехкаш.
Белхан халонийн
Ницкъ цакхочура
Вайн болар малда,
Эшам вайх лечкъаш.

Сарахь масане
Воглура цлехъа,
Латтийнарг къелло
Дерригеннах хьегош?
Керла машина
Клад ца луш ехъа,
Цуьнан кледалло
ДегI ду ца дегош.

Ишттачу сарахь
Машино хьора
Къахьегна де доьдуш,
Урамехула...
Тийначу кийрахь
Синкьерам хьера,
Маьрша ойла йоьдуш,
Дагна чухула.

Глала ю, керт ю,
Хлусам ю сирла.
Кхечи воьссина
Довзалан кхерче.
Нана парглат ю,
Хууш ю йилла
Стол тле юьззина
Даарех пхьегла.

Да а ву баьрччехь
Клай мекхаш хьийзош,
Башламан бухь санна,
Корта клайбелла.
Зубайран Себир ву
Кхийинарг довзалш,
Хинцале боккхачу
Вайн новкъа бевларш.

Хьехархо, шженер,
Лор а ву царах.
Себирна го ша къа
Эрна цахьегар.
Кхийсамехь беллачийн
Сурт хлуьтту, кийрахь,
Сов хьалхе баларна
Царах къахеташ.

Стакан тлехь къеги
Лампин злаьнарш,

Чайно буру хыйзонш
Шекар ду дешаш.
Везарца дега
Хьобжу хьоменаш,
Ниимате бIаьстено
Сирладеш дегнаш.

Гайг чу хьовзийча
Стака декаро,
ЦаI велакъежча
Беснеш егоро,
Гулч яккхаро бери
Ша когадоьдуш —
Мел кIезиг долчо а
Вайн ирс ду гойтуш.

Узбекистанехь
Пела ду дина,
Акынан гIалахь
Мерза и шекар.
Ду и дахарехь
Мерза чIагIдина
Вайн доттагIалла
Дайман дахар.

Бахаман очакхаш
Вовшашца дозу.
Малхбузес духар,

Малхбалес даар ло.
Цечу байракхан
Тулге ю кхайкхош
Партин сий хилар,
Вайна ша дерг лун.

Хара ю суьйре
Столана гонах
Кхоьхьуш доьзало
Вайлахь ма дарра,
Шегахь гуш уьйрийн
Юкъярчу балхахь
Беркатаи доккхалло
Там хецна шуьйрра.

...Беркате мох бара
Ломара хьоккхуш,
Хьо марздеш йоглу
Хьожанаш стоьмнийн.
Гала-эвл цаг хилла
Ю хоттаелла,
Доьзалан кхерч хилла
Барт болчу адамийн.

Российн халкъашца
Цхьана гулч йоккхуш,
Доглуш дара вай
Нур долчу новкъа,

Сов луѣста синтарш,
Бакъ тѣамах делларш,
Лавттара вайна
Леррина хъекъаш.

Гуттаренна толам

Хелиг а хъадац
Тийначу мохо.
Сийна лакхе а
Яържина тийна.
Деккъа цхъа Орга
Тийналла йохо
Лохкуш ду тулгеш
Могтар гаттийна.

Аренехъа лестий
Дѣатуьйш го тулгеш,
Массанхъа хѣвттинчу
Тийналле боързуш.
Бакъ ду техъа иза,
Хъалха заман чохъ
Тѣемаш бекна хилар
Нохчийн чоъ йохош?

Нахана воцуш
Бала хъегначун
Бос лепаш къегачу

Хіора Іуьйранна
Кіант ву хіоккхузахь
Сихчу машинахь
Генна хьалхаволуш
Олхазаршна а.

Даьхний морхаш санна
Лаьмнийн басешкахь,
Нийсонан адамийн
Нисса юкъахь дерш,
Ціеста шай-ма ду —
Аьрзунна таж коьртахь
Кегийчу бераша
Кхуьйсус ловзадеш.

Даш — болато шайн
Илlexь ша лекхна,
Ламанан вайн эвл
Тіаме кагъяланц.
Кораш ду дохдина
Дендаран нуьро,
Хьолан, машаран
Беркат кхачор дац.

Юха а нуьцкъалчу
Говра тіехь бере,
Лекхачу токхам тіе
Куц долуш хіоьгти.
Сеци и шатлакхехь

Тулган сурт санна,
Ткъа дин, лергаш доьгІна,
ЛадобгІна лаьтта...

БІаьрла сира дин
БогІу йорт етташ.
Буьрса бере ву
ХьегІаш набарна.
Эскархойн ю ковр
Цунна тІаьхьа ехха,
ПхьалгІин тата деш
Герзо зов дарна.

Шен наб эшаеш
ТІех иза вуьйлу
МостагІийн кІелонех
ТІамца полк йохуш.
Декъий эгадеш
Некъ эрчабуьйлу,
Майралло халонех
Хьалха бІю боккхуш.

Ченаш а йохуш
Бергаша дур до.
Схьакхобхьу мохо
Кхарйобьлла хьожа.
Бедарш тІехь стамлуш
Ченан кховр ду.
Кхобхьу корта некхе —
Наб вижо хьобжу.

Ченалахь керчаш ю
Тачанкийн чкъургаш.
Гайбин меттана
Говхь ю пулемет.
Вертанах хьерчаш ву
Хебош шен бѣаьргаш,
Амма Хьамидана
Сов бекъа бу мотт

Чан тѣе а йиллина
Холош ча лаьтга.
Трактор ца йогӀу
Аре а охуш.
Танкаш биллина
Некъ огуш лаьтга,
Царо бухь боьгӀу
МаьI-маьIхь лелхаш.

Масана де ду
Полко къахьобгуш,
Некъ, чаи, хьацар а
Наб яцар а ловш?
Боьра чохь хи ду,
Бацалахь догӀуш,
Лаьтга кондарш а
Сирчу глашца товш.

Кхузахь хьуламехь
СадаIа севцча,
Хезаш ду сутар
Къурдаш деш говро.

Гатанан тЮьрмигахъ
Хи малош волчихъ
Наб еш лавтгара
Къона эскархо.

Лейтенант Межидов
Юьхъ йилина ваьлла.
Верта а хъарчийна
Бацала вижи.
КІентий а, дой а
Набарха доьлла,
ГІан гар кхачийна,
КІаддалар дуьйжи.

ГІароллехъ лавтта
Семачех кІентий,
МостагІчунна меркІел
Полк йижа мега?
Межидов гІавтти
Мерза наб йитина
Олуш: «тох бердкІел!»—
Хийла бІаьрг къеги.

Бийла а буьйлуш
БІаьхой самабуьйлу,
КІаддалар, наб а
Шайна йицъелла.
ТІаьхъара олуш
Межидов гІавтти
Мерза наб йитина
Хеца а елла:

«Эвлан йист евзий хьуна?
Бай тIехь маргIал гиний хьуна?
Къоркхокхий бен декаш доцуш,
Иийний хьо цаьрга ладобгIуш?»

Луьста хьун евзий хьуна?
Хьуьнах хотиш гиний хьуна?
Атйокхаш бен екаш йоцуш,
Иийний хьо цаьрга ладобгIуш?

Эшарал тIаьхьа кхин йиш локхура,
Дицделлера юххехь Iожалла тебар.
Пондарна тIаьхьа Межидовс бохура,
Дара эскархошлахь эшарш лекхар:

Кхокха боьрзу цIа сарахь,
Хьомече дог далхорехь,
Безаман цIе олхазаршлахь лелаш ю,
Цкьа цIайола алийша!

Бийлабелира —
Шуьйтахь Орга санна,
Кхерстира Iинчохь
Сакъерадалар.
Халхар долиьра
Бухь а боьгIуш тоьхна,
Халхар дирзича
Эшарш дIайолийра:
«Нахана хиьна хилла,
Хьо тхан жовхIар хилла даьлла,

Хьо езар тайна.
Хьо езар тайна хили
Декъал хила вайша».

Гуттар а санна,
Малх лакхаболура
Бен ца хеташ
Шен дуьне дохдеш.
Хюъ луш говрашна
Блаьхой бохкура,
Эшарш ца хадош
Шайн гуллакхаш деш;

«Ирча хилча ийцийир яра,
Аьхза хилча юьтур яра,
Массарел а тайна хилча
Йита ницкъ кхачац езарна,
Блаьрг тоха гюр вай, гуллойша.

Эзарнаш мукъа елира хьо,
Миллионаш мукъа елира хьо,
Хьо лачкъорна кхоьруш воцуш,
ПаргIат буса наб йийр яра,
Цкъа мукъа синтем хир бара».

Тата дийкира цIаьххьашха стиглахь.
— «ХIаваъ!» — декийра маьI-маьIехь
кхойкхуш.

Голаелира пулеметаш сихаллехь,
Кемнаш девдира кIарраш а текхош.

Висаитан Мовлад Сталинград ларъеш
Ву кхузахь вайнехан дикчу кІенташца.
Лома кІел Сакка ву Кавказ ларъеш,
Ишттачу кІенташца — церан вежаршца.

Са чохь токхам санна, танкаш ю текхап,
Тіулгийн киртигех ламанца ирх.
Саьмгалан, молханан хьожа ю гонах,
Ціаро зезагех къизза тоьхна зирх.

Вертанаш, човэш макхдина чено,
Хьулйна яхьаш бодане цІасто.
Темашкахь жІаран сурт лелочу кемно
Дахдина тіехула цІогІанца кхарстар.

Кемане буьрсса хьобжуш ву похчо,
Юьхь малхо ягийна, ша танкистан хормехь.
Темашкахь, Шемехь прс лехичу Зубайран
КІентан Себиран кІант ву и тіамехь.

Цуьнан да Себир прсе кхаьчнера
Граждански тіеман нийсачу новкъа.
Халонаш кеглора буьрсачу повкъахь
Ленинах тешаран нишкъалчу шовкъехь.

Цу хьокъехь книгаш ешнарг ву лаьтташ.
Цунна тіехь го бохург — низаре олхазар.
Шіи коьртап аьрзу яц пза таж коьртахь,
Едда жІар го цуьнан цІийх хьаьгна цІийзаш.

Даймохк зІок тоьхна аьхкинчел хьалха
Дукха сов кхераме ду хІинца хьийзарг.
Дерра летира нохчийн кІант цунах,
Керлачу хьуьнарца шен цІе хазйинарг.

БерхІийтталгІчу шарахь мохал а маса,
Етталуш иддачохь тІеман тачанкаш,
ЦІаьххьашха цІе эккхий, борзанан гІагІца
Къаьстара лелаш етталу танкаш.

ЭргІадаллица мотораш скаш —
Дуьххьар хезна ломахь и тайпа гІовгІа.
Хетара: борзанан акхаройн арданг
Болатан чкъургашца лам аха йогІу.

Амма очакхийн, токхмийн некъашкахь,
Болатан пенаш долчу цІелгаш чохь,
КІедачу ойланца хазчу иллешкахь
Танкисташа буьйцу йоІарий обздачех:

КІенташна и йиш шаьш лобкхучохь
Дицлуш хилла хир тІеман лазмех.
Борзанан пенех, цІаро дохдинчу,
Ченаш гІуьттучу некъийн оьрнех.

Полк новкъа йолу керлачу ницкъехь,
Некъ а, тІом а бан хьуьнаре йолуш.
Вайх цакъаьсташ йолу эшарш шовкъехь
ГІо деш ю некъ бан карла-карла юьйлуш:

«Нах шайна бexаш бу,
Нах шайна лелаш бу,

Іашати, вайша маца дехар ду?
Вайша гюза дехалда».

Бергийн татанаш, вотанаш санна,
Дара эшарш, иллиша а тодеш.
Тарьелла эшарш белхелах хезнарш,
Эскархой бара цаьрца сатедеш:

Некъ бара бехха, очакхаш долуш.
Чан кІуьрзах ийна яьгначу арахь.
Окопаш ехи кьайла а довлуш,
Царах хІусам йина лелхачу арахь.

Цийбелла біаьргаш, макхьелла яххьаш,
Аьнгалхеш санна адамаш лаьтта.
Болатан гаьргаш етгало юххехь,
Ойлане вирзина вайн Мовлад лаьтта.

Малх юха а шен кьайленга боьду,
Кьийлалуш богІу маьркІажан бода.
Діаьндаргийн асанаш цоьстуш и бода
Луст а луш чІогІа діа-схьа а хьоьду.

Масане буьйса, масане де ду
Майралло сецо болатан чаьлхаш?
Кханене хьуьйсу адмаш тешна ду
БогІург хиларх вайн дендаран белхаш.

Хинца буьйса ю цІеран ткьес детташ,
Лерганкахь зов ду хІаваъ детталуш.
Хинца буьйса ю аьчган дарц детташ,
Латта дегош ду муьшкаш Іитталуш...

...Сирчу сагалбецан, йошаннын хьожа
ЙогIура йовхехь бIагор а хьйзош.
Гилано ког хецна, — гIийла и хьоьжу
Маьлхан цу тевнехь меллаша цIийзаш.

ЗIенан гIуркх кагбелла сера тIехь кхозу,
Меллаша техкаш, «Байттамал!» — бохуш.
Цунна тIехь цецдаьлла хIъна Iа хьозу,
Цу балхах ца кхеташ, бираьнчик хьокхуш.

Аьтта грузовик кIуьрзалахь Iуьллу.
Яьржина ювкъахь цуьнан меженаш.
Юьхь тIехь озаниг меллаша воллу,
Меженашна юккъехь хьоржуш меганаш.

Маьттаза оьрнаш ду цу окопашлахь,
Шайн йистош яьржина харцахьаевлла.
Буьрса аьчгаш а ду Iохкуш бIаьллашлахь,
Кийсигаш къежина ятта а елла.

Йозан гилзанаш баьрзнаш а хилла,
Тийна ю цкъа а шаьш «паекарх» терра.
Пулеметийн биргIанаш самовараш хилла
Ю хинь кхехкадеш шайн шуи деш шерра.

Чиллано йиш локкху Неврехьчух терра.
Iуьллуш велларг ву тоьпан герггахь.
Зингатий дохку шайн ницкъ ма барра —
Текхош карайоьлларг — цуьрг-буьртиг циггахь

Лор ву окоп чохь наборо гIелвина
Молханнын хьожанаш гонахъяржийна.

Дархой боллучохь дІатийна батош,
КІайн кисо бу чевнаш кІеда хьарчийна.

Аьгначу, кхерзинчу арене хьобжуш,
Куц долу стаг лаьтта ойлане ваьлла.
Басаяьллачу куча тІехь дуьжуш
Мокха ченан чкьор ду, самса а даьлла.

ГІайгІехь хІиттина сийна цуьн бІаьргаш,
Царна юккьехьа хьаж а гулделла.
Хьацаро латийна хьаьрса цуьн месаш,
Меллаша бехьа мара маж а белла.

ГІийла кІур туьйсусш йовха Маузер
Буйнахь ю кьевллина, кхокханан басахь.
Говзанчаша кьуййсусш бердах мокхазран
Ваьккхинарг санна лаьтта и цигахь.

ДІогахь, кІуьрзалахь Іаьржа кІур туьйсусш,
Танк ю разъялла, доккха кор даьлла.
Цунна тІехь дерг санна, жІаран сурт долуш
Кема тІе-кІел даьлла, ата а делла.

Гонах ду пизаре Іожаллин сарташ.
Декъийн хьожанаш мохо мере кхобхьуш.
Малхо кхарзаре гІаролле хІуьттуш,
Данм дийнанаш бу хьалхахьобжуш.

...Амма хаьа цунна аре дийна хилар —
ТолАЗа йиш йоцчу эскаран хьуьнрехь...
Геннара го цунна танкийн текха болар,
ИтталгІа догІучу, буьрсачу дуррехь.

— Танкашна дуьхьал герз кечъе сихха! —
Аьлла мохь туьйхир чӀоггӀа Мовлада!
Аре денъелла — уьйш лаьттан чкъурах
Герзийн зов дехьир кийчалло къайллах.

Юткъан, ехан биргӀа хийла лечкъина —
Къухалахь кӀелхиъна Южалла, тешна.
Буьрсаллин гӀовгӀа стигалахь ечна.
ХӀаваэхь оллийна динамит хьешна.

...Мосазза хӀинцале мостагӀ кхоьссина,
Кердиг йоккхуш, вуха, цӀеран дарц детташ.
Метта а балий гӀовгӀо Ӏадийнарш,
Уьш бу шайн цӀий гуш чевнаш тӀехь деташ.

ТӀом дӀаберзаре къайллах сатуьйсун,
Хир бу церан салтий оьрнаш чохь бexаш.
Амма инзаре вон толо къуьйсун,
Эпсарш тӀехӀитти адман цӀийх бexаш.

Кхин а ян атакаш сихбелла кечлуш,
Акха дарбаларо йовссарех тарбеш.
ЦӀий къега бӀаьргаш берзачех тарлуш,
Зулмех цаӀабаро уьш бу шовкъехь беш.

...Пулеметаш ю къухо хьулуйна,
ТӀемалой ченалахь лаьттах а ийна.
Яккхий тоьпаш ю тӀехьахь хӀиттийна,
Бойнийн къайленгахь, етта кечийна.

Ханпаша

Блаьргаш биллича а
Гуш санна хета
Аьккхийн хин йистера
Хьийкъина бошмаш.
Сатасаран мохехь
Клуьрзан чам кхета,
Хетало гезиг —
Глаларт — боьмаша.

Цундела хаьа
Глан хиллий гинарг,
Генахь ду Ямсу,
Генахь ю Аьккха.
Бошмийн глайрех а
Иzza чим бинарг
Дерг дловшан хюрд бу
Гезгел а акха.

Амма луьйре тийна,
Дерг делча санна,
Иизаре ладоьгна
Даьгначу лаьтто.
Тийналла шеконе
Тарло гловганал,
Бер-м бац мостагичун
Клант Iехо аьтту.

Кхийсарш йолало
Клант паргIатволу,

Хих члара санна
Воьлла и дорцах.
Цкъа а харц ца хуьлчу,
Тлех буьрса долчу,
Герзаца ваьлла и
Халкъана орцах.

Ткъа длогяхь стигала
Хьобжу Ханпаша,
Іаьржа жІар серлонна
Дуьхьал ца езаш.
МостагІийн кеманаш
Іаьржа жІар хилла
ГІадъобху аьчган дарц
Хьешна тІедерзош.

Кеманаш, танкаш,
ТІакха гІашлой а
Іаьржачу талуца
Дуьхьал схьагІерта.
Ханпашийн белшаш
Саццаза егош
Пулемето царна
Шен къамел детта.

Аьчган мотт буйцу
ТІамехь хьакъ мадду,
ГІопал тІаьхьа гІап
Хьем боцуш яссош.

Цхъаъ бен боцчу бӀаьрго
Галашо лъоцу,
ШозлагӀа бӀарг тоххар
Шийша бу бохбеш.

МаӀ-маӀПехъ дегӀ кыйзош
Хетало цунна.
Амма и мукъа вац
Шех цаца бар ган.
Касканашца керчаш
МостагӀийн саьлнаш
Совъюьйлуш го цунна
Шен цхъана бӀаьрга.

Эххар и велало,
Яьсса ю хьалхе,
Са чохъ дерш бевдда,
И доцурш Ӏохку.
...И гӀан ган волало:
Цу Ямсу йистехъ
Юькъачу бешахъ
Хи дуьллуш дохкуш...

Накъосташа куйнаш
Къортара даьхна,
Вижинчун, турпалан
Ӏодикайира.
Ханпашин валар,
ДӀавалар доцуш,

Лийриг цахилар —
Толам хилира.

Вайн халкъ ду турпалаш
Сов дукха гина,
Халкъан хьюьнар ду
Турпалаш бинарг!
Амма Ханпаша
Тоьлладех вара —
Исс бӀей ткъа мостагӀ
Шен куьйга вийнарг.

Дуьцуш волчуьнгара

— Лиира суна
Цу тӀамах дийца, ---
Олуш дерзорца
Селим дӀатийра.
Гонах хевшинчу
Цу кегийрхошка
Сих ца луш, ойланца
Цо бӀаьрг кхарстийра:

— Кеста са хир ду,
Дийца хьашт а дуй
Толаман хьокъехь,
Тоьлларш шу хилча?
Суна хезаш ду
Дуьйцуьрг чӀагӀдарца
Медалаш екар
Шу меттахъхьайча!

Хіора ціа чохь хьовха,
Даг чохь хіоранна
Цале волю Ленин
Муха ву вехаш!

...Іоттар дан тарло
Суна хийламмо:
— Хьоме турпалш ахь
Балийти! — аьлла.
Амма сан коьрта
Турпал вац лийр а,
Халонаш цунна
ТІех дукха-м хилла.

Вовжчи а, гІоттий
Хохкий тІевоьдуш,
Инзаре тІеман
ТулгІешкахь лелла,
Дошан цу дорцехь
Майрадла вогуш,
ЦІерах тІехвийлла,
Іцкъа а ца вала

Хих а, бердех а
Ирах тІехвуйлуш,
Волуш ву ирсан
Ламанан лаккха.
Турпалан цІе хІун ю?
— Сан турпалан цІе —
Сийлахь халкъ, — алий
Массар а яккха!

Ч У Л А Ц А М

Нохчийн човнах дийцар	3
Дийцархочуьнгара	8
Іаьржачу ленан хьокъехь халкъо дуьй- цург	14
Дайн къонахалла	18
Паччахьо хердира	22
Ерриг хьуьно тІаьхьара элира	37
Ціестан шай	40
Сатийсина мохк	60
Іода пха кхоссар	81
Къаьхьа кад	92
Вешан мохк	98
Токхамашна тІехь байракх	109
Ямартхочун хІоь	121
Ца лел йолу цІерпошт	124
Бакъонан векалш	131
Ши татол	143
Съезде шен болх дІахьо	152
БІе де	169
Къийсам дІахьош бу	187
Нанас сагатдо	191
Кхане йогІу	193
Іожалла	194
ТІаьхьависинарг	195
ЗІаьнарш	198
Гуттаренна толам	210
Ханпаша	223
Дуьйцуш волчуьнгара	235

5 с. 30 к.

ПОДАРОК
№ 53

СКАЗАНИЕ О ЧЕЧЕНО-ИНГУШЕТИИ
(НА ЧЕЧЕНСКОМ ЯЗЫКЕ)